

EMLÉKEZÉS

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG
50 ÉVES MULTJÁRA

IRTA

Dr. HAVASS REZSŐ

a M. Földrajzi Társ. tiszteletbeli elnöke

BUDAPEST, 1922.

KIADJA A M. FÖLDRAJZI TÁRSASÁG

*Tiszteletbeli elnökünknek, Társaságunk egyik leg-
régibb s mindenkor legbuzgóbb és leghivebb tagjának
Emlékezését az általa végigélt 50 évünkre jubiláris köz-
gyűlésünk napján adjuk közönségünk kezébe. Szolgáljon
hazafiúi hitének megerősítésére a megpróbáltatás nap-
jaiban művelődéstörténetünk ezen fejezete is. Hogy az
Emlékezést a Társaság tagjai a Közlemények jubiláris
folyama elé köttethessék bevezetésül, római számokkal
lapszámoztuk.*

A FŐTITKÁR.

EMLÉKEZÉS

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG
50 ÉVES MULTJÁRA

IRTA

Dr. HAVASS REZSŐ

a M. Földrajzi Társ. tiszteletbeli elnöke

BUDAPEST, 1922.

KIADJA A M. FÖLDRAJZI TÁRSASÁG

ELŐSZÓ.

Szabadjon itt bevezetőül s magyarázatul néhány eszt elmondanom. Negyvenöt esztendeje vagyok a Társaság tagja, majd alapító tagja, de már a Társaság megalapítása napjától — mint fiatal ember — érdeklődéssel fordultam a Magyar Földrajzi Társaság felé. Végtelen hálával tartozom társaságunknak, hogy minden jóakarásával megtisztelt. Beválasztott a választmányba, később alelnöke, levelező tagja, tiszteleti tagja, örökös tiszteletbeli alelnöke s azután tiszteletbeli elnöke lettem. Minden dísz megadott s ez életem legnagyobb büszkesége. Meghatottsággal gondolok vissza a negyvenötesztendős együttműködésre, s különös köszönettel tartozom társaságunknak, hogy balkáni és adriai expanzióink érdekében folytatott s a régi magyar tengerpart visszaszerzését sürgető munkámat, a nagy céllal megértésével támogatta.

Szóban és írásban való megnyilatkozásaimnak társaságunk folyóiratában és a felolvasó asztalnál mindig készséggel helyt adott. Tekintélyének súlyával előmozdította törekvéseimet, amelyeknek két emlékezetes sikere volt. Az egyik, hogy Dalmácia visszacsatolása iránt a magyar országgyűlés Képviselőházához benyújtott, 39 törvényhatóság feliratával támogatott kérelmemet a Képviselőház 1907 július 10.-i ülésében egyhangulag hozott határozatával pártolólógi kiadta a kormánynak. Noha a trianoni béke következtében a kérdés ezidő szerint holt pontra jutott, mégis reméljük — nincs örökre eltemetve. A másik siker a magyar-dalmát összekötővasút megépítése. Évtizedeken át sürgettem társaságunkban is, hogy Fiumén kívül más kijárásiunk is legyen a tengerhez, és pedig Dalmáciában, Spalatóban. Elvitázhatatlan, hogy szünet nélkül folytatott s társaságunk által is támogatott felszólalásaimnak is tulajdonítható, hogy a magyar törvényhozás az 1912:XLVIII. törvényekkel megalkotta az ogulin-knini magyar-dalmát vasutat. A vasút megépült s jelentősége a megváltozott viszonyok mellett is fennáll, mert összekapcsolja Magyarországot az Adria egyik legfontosabb kikötőhelyeivel, Spalatóval.

Dr. H. R.

Emlékezés a Magyar Földrajzi Társaság 50 éves multjára.

Irta Havass Rezső dr.

Amidőn társaságunk 50 éves multjára visszatekintek, lelki-szemeim előtt hosszú sorban elvonulnak azok, akik társaságunkat szerették s javáért dolgoztak.

Közülök sokan már rég porladoznak, de lelkük írásaikban, munkájuk eredményében ma is velünk van. Élők, vagy holtak, hálás érzelimmel gondolunk reájuk. Az egyik hatalmas sziklatömb, a másik kicsiny kockaköve, de mindegyik része annak a talapzatnak, amelyen a magyar tudománynak egyik leghatalmasabb oszlopa áll: a Magyar Földrajzi Társaság.

*

1872. Kilencen voltak, akik 1872 januárius 12.-én a M. T. Akadémia titkári hivatalában társaságunkat megalapították. *Bieltz Albert, Gönczy Pál, Hunfalvy János dr., Reisz Frigyes, Szabó József dr., Szily Kálmán, Tóth Ágoston, Vámbéry Ármin és Berecz Antal* voltak együtt. Az értekezlet elnökévé *Hunfalvy Jánost*, jegyzőjévé *Berecz Antalt* választották.

Elnök előadta, hogy az 1871-ben Antwerpenben tartott első nemzetközi földrajzi kongresszuson elhatározták, hogy a földrajzi tudomány érdekében a különböző országokban földrajzi társaságok alapíttassanak. „Nálunk ugyan még eddig nincsen nagy érdeklődés a földrajz iránt” — így szólt — „de mégis vannak többen, akik e tárggyal szeretnek foglalkozni s csak a központ hiányzik, melyben ezek munkássága összefolyjon, s ez lenne a magyar földrajzi társaság.”

Kérdést intézett ezután a jelenvolutakhoz, hogy a Társaság megalakítását a fennforgó körülmények között lehetőnek tartják-e? Mire beható tanácskozás után az értekezlet „igen” felelt. Ezzel az igennel társaságunk meg volt alapítva!

A Társaság végleges megalakulása május 12.-én történt, amikor a jelentkező tagok száma 250-re szaporodott fel. Az alapszabályok kormányhatósági jóváhagyása után az első tisztválasztó közgyűlést 1872 június 14.-én tartották meg, s a következőkre bízták társaságunknak, hazánk új kulturális szervének vezetését: Elnök: *Hunfalvy János dr.*, alelnökök: *Tóth Ágoston, Vámbéry Ármin*. Első titkár: *Berecz Antal*. Másodtitkár: *Cherven Flóris dr.* Pénztárnok: *Aigner Lajos*. Vá-

lasztmányi tagok: *Bielz Albert, Déchy Mór, Gervay Mihály, Heinrich Gusztáv dr., Kaas Ivor báró, Keleti Károly, Szabó József dr., Szontagh Miklós dr., Takács János, Terner Adolf, Xantus János, Zsigmondy Vilmos.*

És megindult a munka!

1873. Az 1873 jan. 12.-én tartott közgyűlésen a megnyitó beszédet és az első évi jelentést *Vámbéry Ármin* alelnök olvasta. A „*Terramente peragro*“ szavakat írta társaságunk zászlajára. „Csakis ezen értelemben akarjuk és akarhatjuk bejárni“ — így szólott — „az idegen földeket és amit ezen theoretikus vándorlásainkon láttunk és halottunk, az az, amit tanultunk, azt akarjuk hű és gondos kidolgozásban honi nyelvünkön, hontársaink közbirtokává tenni. Második nagy feladatunk saját hazánk tanulmányozása és leírásában áll: a „*nosce te ipsum*“.

Hunfalvy János „A földrajzi tudomány jelen állása“ című értekezését olvasta fel.

Megállapítja, hogy az új földrajzi tudomány fejlődése *Humboldt* és *Ritter* nevéhez van kötve. „*Humboldt*“ — úgy mond — „a természetani, *Ritter* a történelmi és összehasonlító földrajznak teremtője *Ritter* egyetemesnek, összehasonlítónak nevezi földisméjét. Kutatta a földterületek vízszintes és magassági alakulatainak befolyását az emberi nem művelődésére, úgy, hogy ha ebbeli törekvése sikerül, a föld arculatán olvashatjuk le az emberi nem történelmének menetelét. Ez az, mi *Ritter* fejét dicskoszorúval ékesíté, s e felfogás szerint az egyes földrészek mintegy élő, lelkes egyediségek, melyek hathatósan, cselekvőleg folynak be az emberi nem történelmére. De e felfogás, e tárgyalási módszer nem annyira összehasonlítható, mint inkább böleseletileg szemlélődő. Ez, mint *Peschel helyesen* megjegyzi, — mondja *Hunfalvy* — földrajzi teleológia, az az oly törekvés, mely a földkerekség ábrázatából a teremtő szándékait igyekszik kiolvasni. Sokan *Ritter* nyomán járva, csakugyan elég gépiesen alkalmazzák a teleológialelveket. *Peschel* azért új lendületet adott a földrajzi tudománynak, midőn a szorosb értelemben vett összehasonlító földrajznak veté meg alapját. Ámde ezen tulajdonképeni összehasonlító földrajzi nyomozások szintén csak arra szolgálnak, hogy szemünket és értelmünket gyakorolják és élesbítsék az egyes földterületek sajátosságainak, természeti viszonyainak kifürkészésére és felfogására. A földterületek természeti viszonyai s a rajtokélő nemzetek szellemi törekvései szoros kapcsolatának, egymásra való kölcsönös hatásainak kutatása és felderítése: a földrajzi tudomány legmagasztosabb feladata marad mindenkor. Mert igaz marad mindig, amit *Ritter* nagy munkája első kötetének bevezetésében mond: A nemzet és a haza, az államnak a természethez és emberiséghez való helyzetei, vagyis a természettani és államtani viszonyok között való összehangzás tételte föl és mozdította elő a nemzetek és államok virágzását a világtörténelemben.“ Ime első elnökünk felfogása a földrajzról.

A figyelem akkoriban a nagy felfedezések, első sorban a sarkiak és az afrikaiak felé fordult. *Franklin* és *Livingstone* Dávid nevei álltak előtérben és *Stanley*é, aki *Livingstone* fölkeresésére indult.

1873—1874. Az 1874. év földrajzi érdekességű eseménye volt az 1872—74. évi osztrák-magyar északsarki expedíciónak hazatérése. Az expedíció *Weyprecht* Károly cs. és kir. sorhajóhadnagy és *Payer* Gyula cs. és kir. főhadnagy vezetésével 1872 július 14.-én indult útnak. Az expedíció egyedüli magyar tagja orvosa Dr. *Kepes* Gyula. Az expedíció eredménye: hogy 1873 augusztus 30.-án az é. sz. 79° 43' s a kel. hossz. 60° 23' alatt jelentékeny kiterjedésű ismeretlen földet fedezett föl, amelyet „*Ferencz József földjének*“ neveztek el.

A hazaérkező expedíciót mindenütt lelkesedéssel fogadták.

Még élénken emlékezem társaságunknak 1874 október 19.-én a fővárosi Vigadó nagytermében rendezett díszülésére.

Hunfalvy János elnököl. Az északsarki expedíció protektorai, gróf *Wilczek* János és gróf *Zichy* Ödön is jelen voltak. A terem tele lelkes közönséggel, amely zúgó tapsal fogadja a dobogóra lépő *Payer*t és *Kepes*t. *Kepes* Gyula dr. olvasott az expedícióról magyar nyelven, utána *Payer* német nyelven szabad előadást tartott.

Társaságunk ennek a díszülésnek a rendezésével fényes sikert aratott, széles körben érdeklődést keltvén a földrajz gondolata és társaságunk iránt. A földrajz művelői egymásután lépnek zászlónk alá, részt kérve a munkából. *Földrajzi Közleményeink* hü képét adják az eredményeknek, amelyek igazolják *Hunfalvy* Jánosnak a Társaság alapításakor kifejezett nézetét, hogy „vannak nálunk többen, akik a földrajzzal szeretnek foglalkozni, csak a központ hiányzott, amelyben ezek munkássága összefolyjon.“ A magyar utazók és kutatók vágyakozásának főcélja a közeli és távoli Ázsia, ahonnan *Kőrösi Csoma* Sándor szelleme hívólag int felénk.

Az első tíz évben *Közleményeink* számos cikke adja ennek jelét.

Déchy Mór 1871 júliusában elsőnek mászik fel a *Monte Rosa* legmagasabb csúcsára a hegy déli oldaláról s erről az 1873 márc. 23.-án tartott ülésen tesz jelentést társaságunknak.

1873 december 18.-án *Erödi Harrach* Béla a következő címmel tartott fölolvasást: „Földrajzi és népismei tanulmányaim európai Törökországban az 1869.-iki földrajzi felvétel alkalmával.“ *Déchy* Mór és *Erödi Harrach* Béla ezzel az első föllépésükkel kezdték meg azt az értékes és buzgó munkát, amelyet társaságunk kebelében évtizedeken át folytattak s amelynek elismeréséül társaságunk tiszteletbeli elnökei sorába emelte őket.

1872—82. Az 1882 jan. 26.-án tartott közgyűlésen ünnepelte meg társaságunk tíz éves fennállásának jubileumát. *Hunfalvy* János elnöki jelentésében megállapítja, hogy „anyagi és szellemi erőnk még most is csekély.“

A Közlemények munkatársai a következők voltak: Bálint Gábor nyelvész, Berecz Antal tanár, Brózik Károly dr. geográfus, Chenven Flóris dr. tanár, *Déchy* Mór explorator, Dezső Béla dr. tanár, *Erödi* Béla dr. geográfus, De Gerando Attila publicista, Goldzieher Ignác dr. izlalomológus, György Aladár publicista, Hantken Miksa geológus, Havass Rezső dr., Heinrich Alajos dr., *Hunfalvy* János dr., Jablonszky János

zoologus, báró Kaas Ivor publicista. Király Pál tanár és publicista, Kompolthy Tivadar, Laky Dániel tanár, László Mihály tanár, Lóczy Lajos, Morgenstern Henrik történész, Pálóczy Lipót, Rákóczy Sándor tanár, Saim Lajos ethnografus, Schneider János tanár, Schvetz Albert erdész, Sebestyén Gyula ethnografus, Somogyi Ignác dr., Szabó József dr. geologus, ifj. Szinnyi József nyelvész, Terner Adolf kartografus. Tomsits István térképész, Tóth Ágoston térképész, Türr István tábornok, Xantus János zoologus explorator, Vámbéry Ármin, Visontay János, gróf Zichy Ágost dr., Czirbusz Géza geografus, Gerster Béla mérnök, Hanusz István tanár, Molitor Ágost, Márki Sándor dr. történész, Onody Bertalan tanár, Requinyi Géza tanár, Roth Samu dr. geologus, Szántó Károly tanár, Szokoly Viktor, Talapkovics Antal tanár, Téglás Gábor archeologus és Thirring Gusztáv dr. statisztikus.

Megemlíti a főtítkári jelentés, hogy társaságunk részt vett mind-azokban a nemzetközi mozgalmakban is, amelyek a lefolyt évtized alatt a földrajz körében fölmerültek. Így: az 1875 augusztus 1.-én Párisban tartott *II. nemzetközi földrajzi kongresszuson* és kiállításon. Az 1876 szeptember 1.-én Budapesten tartott *IX. nemzetközi statisztikai kongresszuson*. Az 1876 szeptember 12.-én Brüsszelben tartott *földrajzi kongresszuson*. Az 1879 május 15.-én Párisban az oceánközi csatorna ügyében tartott *nemzetközi kongresszuson*. Az 1879 szeptember 27.-én Brüsszelben tartott nemzetközi *kereskedelmi földrajzi kongresszuson*. Az 1881 szeptember 15.-én Velencében tartott *III-dik nemzetközi földrajzi kongresszuson* és kiállításon.

Társaságunk már az első évtizedben fölismerte azt a főfeladatot, hogy hazánkat a külfölddel megismertesse. 46 külföldi földrajzi és rokon tudományos társasággal állott összeköttetésben és csoreviszonyban. 1881-ben pedig azt a nagy horderejű lépést tette, hogy Közleményeink tartalmát körülbelül egyötödre szorított kivonatban minden füzetben francia nyelven is közrebocsátja.

Az 1882 jan. 26.-án tartott jubiláris közgyűlésnek kedves epizódusáról akarok még megemlékezni.

Berecz Antal főtítkár felolvasta a főiskolai tanulók részére, 1881-ben, két földrajzi pályakérdésre hirdetett pályázatáról szóló jelentést. 1. A hegységek befolyása az éghajlati viszonyokra. 2. Kivántatik Magyarország valamely vidékének — a Bakony kivételével — ismertetése különösen topo- és ethnografiai tekintetben.

A pályanyertes művek jelíges levélkéi a közgyűlés színe előtt felbontatván, azokból kiténik, hogy az első pályakérdésre az 50 frenyi első jutalmat *Engelmann* Menyhért I. éves orvostanhallgató, a 25 frenyi második jutalmat pedig *Simonyi* Jenő IV. éves bölcész nyerte el. A második pályakérdésre az 50 frenyi első jutalmat a „Sopron“ című munka írója *Thirring* Gusztáv, II. éves bölcész, a 25 frenyi második díjat a „Kalo-*csa*“ című dolgozat írója pedig ismét *Simonyi* Jenő nyerte el.

Mindonki szép reményekkel nézett akkor a két ifjú geografus felé s a remények beteljesedtek. *Thirring* ma tudományos világunkban kiváló helyet foglal el: társaságunk alelnöke, egyetemi tanár, a m. tud. Aka-

démia tagja, a fővárosi statisztikai hivatal igazgatója. Simonyi Jenő pedig a középiskolai tanári pályán s mint tankönyv író vívott ki szép nevet magának.

1883. Az 1883. jan. 25.-én tartott közgyűlésen *Fülöp Szász-Coburg és Gótha hercege* is jelen volt. Hunfalvy János dr. elnök megnyitóbeszédében kiemeli, hogy „a külföldi testvér-társaságoknak különös buzdításul szolgál s egyszersmind nagy díszet és fényt kölcsönöz az a körülmény, hogy ők többnyire az uralkodó családok tagjainak pártfogása, oltalma és védelme alatt állanak.“

„Régen óhajtottuk mi is, hogy Ó Fensége *Rudolf trónörökös* kegyeskednék szerény társaságunkat legmagasabb pártfogásába és védelmébe fogadni.“

Bejelenti, hogy ez most Coburg herceg közbenjárására megtörtént.

A közgyűlés további folyamán Berecz Antal a Nemzetközi Afrika-társaság működéséről szóló jelentésében előadja, hogy 1867 óta az európai közvélemény mindinkább fokozódó mértékben kezdett Afrika felé fordulni. Megemlékezik azután Livingstone haláláról, Nachtigal dr. és Cameron expedíciójáról és Stanley utazásáról.

Ezek hatása alatt keletkezett a M. Földrajzi Társaság Afrika bizottsága, amely azonban sajnos, anyagiak híján nem fejthetett ki működést.

1883 március 15.-én *Lenz Oszkár dr.*, akit a német Afrika-társaság küldött volt ki, hogy Marokkó földjét s különösen az akkor kevésbé ismert Atlas-hegységet geológiai szempontból tanulmányozza, olvasott fel a Társaságban.

Társaságunk választmányáa 1883-ban fontos lépést tett a földrajzi ismeretek terjesztése és népszerűsítése érdekében. Ugyanis a Franklin-Társulattal szövetkezve, megindította az „*Utazások Könyvtára*“ című vállalatot.

1884. A külfölddel való kapcsolat is megélénkül. Berecz Antal főtitkár az 1884. januárius 24-én tartott közgyűlésen jelenti, „Közleményeink a hozzája csatolt francia „*Abrége*“ által a külföldön mindinkább és inkább nagyobb figyelmet ébresztenek s ott hazánk és nemzetünk helyes megismerését hathatósan előmozdítják. Bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy külföldi lapok Közleményeinkre nemcsak hivatkoznak, hanem gyakran belőlük egész cikkeket is átvesznek. Az *Abrégét* kezdetben Berecz Antal főtitkár, majd Király Pál titkár szerkesztette. „*Bulletin de la Société Hongroise de Géographie*“ cím alatt.“

1885. 1885-ben nemzetünk a Budapesti országos általános kiállítás rendezésével a nagyvilág elé lépett, hogy azelőtt összes kulturális tényezőinek állapotáról számot adjon.

Társaságunk szintén résztvett a kiállításon s annak rendezésére a választmány kebeléből *Péchi Imrét*, *Heim Pétert* és *Havass Rezsőt* küldte ki. Ennek a bizottságnak nyilvános könyvtárak és a nevezetesebb magánkönyvtárak tulajdonosainak támogatásával olyan gyűjteményt sikerült összeállítania, amelyből az érdeklődők a magyar földrajzi és térképészeti irodalomról teljes tájékozást nyerhettek.

A kiállítás a következő négy csoportra oszlott: a) a legrégebb magyar nyelven megjelent földrajzi munkák; b) a legrégebb idegen nyelvű, de Magyarországra vonatkozó munkák; c) a Társaság kiadványai és tagjainak munkái; vagyis az újabb magyar geográfiai irodalom bemutatása; d) hazánkra vonatkozó lát- és térképek a *Lanfranchi*-féle becses gyűjteménnyel. Bővebb ismertetést közlök „A Magyar Földrajzi Társaság az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállításon. Előreszül: az 1885. évi antwerpeni nemzetközi és az ugyanazon évi budapesti országos általános kiállítás összehasonlítása. Budapest, 1885.“ című füzetben.

Kiállításunknak gazdag anyaga adta meg nekem a gondolatot, hogy a magyar földrajzi irodalom könyvészetét megírjam.

1886. A közleményekből látjuk, hogy a Társaságban különös feladatunknak tekintettük, hogy a Balkán-félszigettel földrajzi és gazdasági tekintetben behatóbban foglalkozunk. Vámbéry Ármin alelnök az 1886. januárius 21.-én tartott közgyűlésen szintén sürgeti, hogy a Balkán-félszigetre vessük tekintetünket. Sajnos, önálló, rendszeres kutatást anyagiak hiányán ott nem INAUGURÁLHATTUNK.

Az 1886. esztendőben társaságunkban a földrajzi tanításnak égető kérdése is napirendre kerül.

Brózik Károly dr. a „Földrajzi Közlemények“ 1886. évi II. füzetében hat államról mutat fel adatokat (Magyarország, Ausztria, Poroszország, Franciaország, Belgium és Oroszországról), amelyek szerint a földrajz tanításának terve a mi gimnáziumainkban áll a legmostoháiban s reáliskoláinkban is körülbelül olyan a helyzete. Főhiba, hogy a földrajznak adott, különben is csekély számú órák, majdnem kizárólag az alsó osztályokba vannak leszorítva. A gimnáziumban csak az I., II. és III. osztályban van hetenkint 2 óra, s azután csak a VII. osztályban van ismét hetenkint 2 óra. A reáliskolában az I. és II. osztályban 3 óra, a III. osztályban félóra, a IV.-ben 3 óra s a VII.-ben fél óra jut hetenkint a földrajzra. Nagyon természetes, hogy ilyen tanterv mellett ifjaink a középiskolát elhagyva alig tudnak valamit a földrajzból. Szomorú visszaesés ez, mert amint *Márki Sándor* Közleményeinknek 17. kötetében a 77., 78. lapokon mondja: sohasem voltak szebb évei hazánkban a földrajztanításnak, mint az 1874-től 1882-ig lefolyt 8 éven. A reáliskolának például mind a nyolc osztályában tanították a földrajzot.

Magam az Egyótértés 1886 június 6.-i számában „A földrajz“ című cikkemben foglalkoztam a kérdéssel. Rámutatam arra is, hogy közlé-
tünkre mily káros hatással van, hogy tanult és magasállású egyének járatlanok a földrajzban. Az államférfi előtt rendesen csak a statisztika rideg számai fekszenek. Ezekből kiindulva valamely, a külföldön üdvösnek mutató intézményt nálunk is minden adaptáció nélkül meghonosít, de fájdalom, a várt kedvező eredmény sokszor elmarad.

1887. *Hunfalvy* János 1887.-i közgyűlésünkön előterjesztett jelentésében szintén ilyen értelemben szólt.

Igy kezdődött 36 év előtt a földrajz tanítása érdekében a „küzdelem“ (mert valóságos küzdelemlről van szó), amelyet, — mint látni fogjuk — szünet nélkül folytatunk napjainkig.

Társaságunk ez időben három kitűzött feladata közül maga saját erejéből csak kettőnek tudott megfelelni — a népszerűsítésnek s a tanítás előbbrevitelének. De tagjai a felfedezés és kutatás munkájában s az eredmények komoly tudományos feldolgozásában és ismertetésében világszerte közreműködtek. Csak nemrég tértek vissza Széchenyi Béla és Teleki Sámuel grófok kutatóútjukról, Tibet és Khima határterületeit, másrészt a nagy keletafrikai árok északi részét tárva föl.

A Széchenyi expedíció eredménye *Lóczy* Lajosnak 1886-ban megjelent „A khinai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása“ című könyve is, amely mint *Hunfalvy* János mondja, báró *Richtshofen* nagyszerű munkája mellett is kiváló helyet foglal el.

Gróf Teleki Samu a *Times*hez intézett s Közleményeinkben is megjelent terjedelmes levelében számolt be. *Teleki* Samu a *Kenia* vulkán nyugoti oldalán elterülő *Leikipia* országot járta be először s teljesen ismeretlen területeken keresztül, *Nyiro*-országon át jutott a sós, kietlen, puszta környékű *Rudolf* tóhoz. Ő fedezte fel a működő *Teleki* és *Elgon* vulkánokat. Utítársa, *Höhnel* kapitány állandóan beteg volt az úton, *Teleki* puskájával tartotta el 140 emberét. Bámulatos hősiességgel küzdött meg az állatokkal és a veszedelmes kikuju-népekkel. Ezek a népek teljesen ismeretlenek voltak a tudomány előtt. A *Rudolf*- és *Stefánia*-tavakról sem volt halvány sejtelmünk sem, felfedezésük óriási meglepetés volt világszerte.

1888. 1888 december 6.-án mélységes gyász borult társaságunkra s az egész magyar tudományos világra. *Hunfalvy* János, társaságunk alapítója, 16 éven át volt elnöke 68 éves korában meghalt. Hazánkban neve a földrajzirodalomban és a földrajz tanításában fogalom volt s a külföld és tekintélynek ismerte el. Disze és büszkesége volt — és marad mindvégig egyetemünknek, akadémiánknek, társaságunknak, nemzetünknek. Emlékbeszédet *Márki* Sándor dr. tartott felette 1889 januárius 24.-i közgyűlésünkön. Ugyanez a közgyűlés *Hunfalvy* János utódául *Vámbéry* Ármint választotta meg a Társaság elnökévé.

1889. Még nagy veszteségünk hatása alatt állottunk s újból gyászos csapás érte társaságunkat, hazánkat. *Rudolf* trónörökös, a Magyar Földrajzi Társaság fenséges védnöke, 1889 januárius 30.-án elhunyt.

1889.-i közgyűlésünkön *Berecz* Antal főtítkár a köszönet szavaival jelenti, hogy dr. *Thirring* Gusztáv társ. titkár, a Közlemények első 15 kötetéhez nagy fáradsággal összeállította a Név- és Tárgymutatót.

1890. Társaságunk 1890 januárius 23.-án tartott közgyűlésén *Fülöp* Szász-Coburg Gótha hercege Ófenségét választotta meg társaságunk védnökévé.

Vámbéry Ármint elnöki tisztéről — rendkívüli elfoglaltsága miatt — 1890 februárius havában lemondott s az 1890 februárius 27.-én tartott rendkívüli közgyűlés a lemondást sajnálattal tudomásul véve, *Vámbéry*

Ármin egyhangulag tiszteletbeli tagjává megválasztotta s a megüresedett elnöki székbe Lóczy Lajost ültette.

1890-ben a magyar földrajzi kutatásnak eseménye volt a *Széchenyi*-féle kelet-ázsiai utazás tudományos eredményeit tartalmazó mű első kötetének és az atlasznak megjelenése.

Lóczy Lajos az 1891 januárius 29.-i közgyűlésen szólott a műről, kiemelve, hogy a magyar irodalmat ez a fényes kiállítású munka egyedül gróf *Széchenyi* Béla áldozatkészségéből gyarapította. A második és harmadik kötet, amely a gyűjtött anyag feldolgozását tartalmazza, 1897-ben jelent meg. Német nyelven: *Die Wissenschaftlichen Ergebnisse der Reise des Grafen Béla Széchenyi in Ostasien 1877—1880.* — az 1. kötet 1893-ban, a 2. kötet 1898-ban, a 3. kötet 1899-ben.

1891. Az 1891 március 7.-i közgyűlés jelentős fordulópont társaságunk történetében. Lóczy Lajos indítványára a Társaság bizottságot küld ki a Balaton és környékének tüzetes tanulmányozására. Evvel a Társaság megkezdi harmadik feladatának, a szervezett tudományos munkának művelését. A bizottság elnöke *Lóczy* Lajos lett, a m. tud. Akadémia anyagi támogatásával megkezdett első évi működéséről még 1891 november havában beszámolt. Ebben az első jelentésben a bizottság teljes munkatere volt kifejtve. Azóta a bizottság évről-évre beszámol működéséről.

1892. 1892 januárius első napjaiban alakult meg a Helységnevtári Bizottság, s már rövid idő múlva jelentékeny eredményt tudott felmutatni. Figyelmét arra is kiterjesztette, hogy az iskolai használatra szánt térképek névanyaga helyes és egyöntetű legyen.

A németországi geográfusoknak 1892-ben *Wienben tartott IX. nagygyűlésén* Lóczy Lajos elnök és Berecz Antal főtitkár, az ugyanazon évben *Bernben tartott nemzetközi földrajzi kongresszuson* Lóczy Lajos elnök képviselte társaságunkat.

1893. Az 1893 februárius 6.-án tartott választmányi ülésen *Lóczy* Lajos lemondott elnöki tisztéről s elhatározásában a választmány és a közgyűlés legmelegebb ragaszkodásának megnyilatkozása és marasztalása sem tudta megingatni. A választmány egyhangú ajánlatára azután az 1893 februárius 9.-én tartott közgyűlés *dr. Erődi* Bélát, a Ferenc József Intézet kormányzóját választotta meg a Társaság elnökévé. *Erődi* Béla kezdettől fogva tagja társaságunknak s félszázadon át odaadó szeretettel szolgálta ügyünket. Az 1874 januárius 29.-i közgyűlésen választmányi taggá, az 1875 januárius 21.-i közgyűlésen másodtitkárrá választott meg, s ezt a tisztelet viselte 1882. évig, amikor Fiuméba költözött. Titkársága alatt indult meg, főleg szerkesztése alatt az „*Abrégé*“. 1881-ben kiküldetett Velencébe a *III. nemzetközi földrajzi kongresszusra*, amellyel kapcsolatban rendezte a földrajzi kiállítást. Közleményeinkben sűrűn találkozunk földrajzi tanulmányaival.

Fentebb említettem, hogy az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállításon társaságunk is kiállítást rendezett és az abban összegyűjtött gazdag anyag adta meg a gondolatot, hogy a magyar földrajzi irodalom könyvészetét megírjam.

Művemben az 1849. évig bezárólag megjelent földrajzi irodalmi termékekkel foglalkozom. Már 1888 elején elkészültem vele s azt a m. tud. Akadémia 1888 május 7.-én tartott ülésén bemutattam. Folyton újabb és újabb adatokhoz jutván, művem csak 1893-ban jelent meg nyomtatásban saját kiadásomban. Címe: *Magyar Földrajzi Könyvtár* (Bibliotheca Geographica Hungarica). A Magyar Birodalomról bármely nyelven, valamint magyar szerzőktől bármely földrajzi tárgyról és bármely nyelven megjelent irodalmi művek könyvészete. Idevágó irodalomtörténeti bevezetéssel. Budapest, 1893. n 8 r. XXVII + 532 l.

A művet nagyszámban ismertették hazai és külföldi folyóiratok, így a Földrajzi Közlemények (1893. III. 124—125 l.): „A mű átnézéséből meggyőződünk, hogy dr. Havass Rezső a hazai vonatkozású földrajzi irodalom nyomait eddigelé a legmesszebbre vezette vissza! Havass buvárkodásai által kimutatta, hogy nemzetünk a múltban, a szenvedések és elnyomatás idejében sem maradt egészen hátra a földrajz terén, s hogy egészben véve szép multra hivatkozhatik földrajzi irodalmunk, midőn a XIX. század közepéig közel 5000 művet mutathat fel.

1894. 1894-ben gyásza volt társaságunknak. December 13.-án elhunyt *Xantus* János, társaságunk érdemes alelnöke, a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának igazgatójára. Neve ismeretes lesz állandóan tudományos irodalmunkban. Délkaliforniai útjával a világ-irodalomban is elismert érdemeket szerzett.

1872—96. Társaságunk 1896-ban ünnepelte meg negyedszázados fennállásának jubileumát s az október hó 18.-án tartott díszülésen *dr. Erődi* Béla elnök felolvasta visszapillantását a Magyar Földrajzi Társaság huszonötéves életére.

1897. *Dr. Cholnoky* Jenő nagymesterének *Lóczy* Lajosnak példáját követve, 1897-ben tudományos kutatást végez Ázsiában. Utazásának célja volt, hogy áttekintést nyerjen a khinai geográfiai viszonyokról. Dícséretet érdemel, hogy nem csüggedt vállalkozásában, amidőn látta, hogy a hazulról kapott állami segély és *dr. Mészáros* Károly adománya nem volt elegendő az utilköltségek fedezésére s mint szakértő kereste meg a hiányzó összeget. Amellett ezzel a munkájával is szolgált a földrajzi célokat.

1897-ben *Gubányi* Károly mérnök is járt Khinában s az ott meginduló vasuti építkezésekben vett részt.

1898. *Lóczy* Lajos társaságunk 1898 februárius 10.-i ülésén szólott *Cholnoky* Jenő ázsiai utazásáról s előadta, hogy *Cholnoky* azzal a feladattal indult Khinába, hogy ennek a nagy birodalomnak a tengermelközi alföldjét és az ezen végigfutó nagy folyókat tanulmányozza. E feladat célja *Richthofen* és gróf *Széchenyi* utazásainak eredményeit erről a nagy síkföldi régióról kiegészíteni.

1896-ban a norvég *Nansen* Fridtjov ragadta bámulatra a világot észsaksarki útjával, s hírneve ma sem homályosodott el, noha utána másoknak fényesebbnek látszó sikerei voltak.

Hozzánk 1898 május 10.-én látogatott el Nansen. Jövetelét lázas kíváncsisággal várta a közönség. Már napokkal érkezése előtt ostrom alatt állott a Földrajzi Társaság a belépő jegyekért.

Fogadtatása szinte fejedelmi volt. A pályaudvaron tolongott a közönség, hogy Nansent láthassa. *Erődi Béla* elnökünk Lisboában a Vasco da Gama-ünnepségeken időzött s nekem, mint a Társaság alelnökének jutott a szerencse, hogy a Társaság nevében Nansent üdvözljem. Az utcákon végig éljenzés és kendőlobogtatás kísérte a vendéget. Este a Vigadó nagy terme zsufolásig megtelt hallgatósággal, amelynek sorai-
ban a tudományos világ és közéletünk legkiválóbbjai ott voltak. A Magyar Földrajzi Társaság és a közönség nevében Vámbéry Ármin, a székesfőváros képviselőjében Halmos János polgármester üdvözölte Nansent.

Nansen északsarkit útvjáról német nyelven számolt be.

Ilyen ünnepe sem azelőtt, sem azután nem volt a Földrajzi Társaságnak, amelynek a sajtó és a nagyközönség osztatlan elismeréssel adózott. Ekkor tömegesen léptek be új tagok társaságunkba.

Ugy mint 1874-ben az osztrák-magyar északsarkit expedíció hazakerkezése után rendezett díszülésünk alkalmával, most is tapasztaltuk, hogy a közönség érdeklődik a tudomány nagy harcosainak munkája iránt s *ezzel kapcsolatban* Társaságunk iránt is fokozódik érdeklődése.

1900. 1900 tavaszán a Társaság egykori vállalatának az „Utazások Könyvtára“-nak „A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára“ címmel történő folytatására Wodianer Arthur kiadóval szerződést kötött. A szerkesztő-bizottság elnöke Lóczy Lajos lett. Halála után Cholnoky Jenő vette át a szerkesztést.

Az 1900/1901.-i kemény télen két és fél hónapig jégtakaró alatt volt a Balaton. Ez a ritka alkalom nagyon kedvezett nemcsak Balaton-bizottságunk jégtanulmányainak, de alkalmat nyújtott a Balaton vas-tag jege arra, hogy úttörő geofizikai észlelések történjenek a jéghátán. A Balaton-bizottság részéről báró Eötvös Lóránt, Cholnoky Jenő, báró Harkányi Béla, Kövesligethy Radó és Lóczy Lajos 1901 januárius és februárius havában 32 éjszakán eleinte 3, majd 7 sátor alatt tanyáztak a Balaton jegén és 32 különböző ponton végeztek megfigyeléseket.

1901. Az 1901 március 28.-i közgyűlésen ezekről is szóló jelentésben behatóan foglalkoztam a földrajz tanításának kérdésével s a következőkben foglaltam össze véleményemet: A földrajz az elemi iskola első osztályától, amelyben a gyermekek a beszéd- és értelemgyakorlatokban a hely- és földrajzi tájékozást tanulják, az elemi és a középiskola minden osztályában, — az eddigi heti órák számának szaporításával — kötelezett tantárgy legyen s az egyetemen teljes egyenjogúságot nyerjen a többi tudományokkal.

1901-ben társaságunk a mind nagyobb mérveket öltő kivándorlás tanulmányozását és a baj orvoslását egyik feladatául tűzvé ki, megalapította a közgazdasági társasággal együtt a *Kivándorlási Bizottságot*, amelynek elnökül *Gerster Béla* alelnököt választotta meg. A bizottság beható vita után abban állapodott meg, hogy ennek a kérdésnek elsősorban földrajzi, népmozgalmi és népeleti vonatkozásait fogja tanulmányozni.

tárgyává tenni. Egyben megbízta *Thirring* Gusztávot, hogy a kivándorlás ügyének földrajzi vonatkozásait a Társaság kebelében fejtegesse. *Thirring* hamarosan megfelelt a megbízatásnak s már a következő évben „A magyarországi kivándorlás“ cím alatt tanulmányt írt, amely a szerző kiadásában megjelenő „A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság“ című nagyobb munkának első része.

1902. Az 1902 március 20.-án tartott közgyűlésen *Erödi Béla* dr. elnöki jelentésében előadja, hogy a Társaság kebelében fennállott Helynévi bizottság működési körét átvette az Országos Törzskönyvbizottság, amely az Országos Statisztikai Hivatalban az összes minisztériumok, az Országos Levéltár, az Akadémia, a Történelmi és Földrajzi Társaság küldötteiből szerveztetett s a Statisztikai Hivatal igazgatójának elnökelete alatt működik. Feladata az ország helyneveit rövideálni, helyesbíteni s a belügyminiszternek a használatba veendő nevekre nézve javaslatot tenni.

1902. augusztus 1.-én súlyos csapás érte társaságunkat. *Jankó János* dr., érdemes tagtársunk, társaságunknak volt buzgó titkára elhunyt. *Thirring* Gusztáv dr. 1903 március 26.-án mondott róla emlékbeszédet.

Jankó János nagyobb munkái közül a következő kettőt emeljük ki itt: *Zichy Jenő* gróf harmadik ázsiai utazásai. I. kötet: A magyar halászat eredete. A magyar és német nyelven kiadott nagy mű új világot vet a magyar őshalászat kérdésére. — „A Balaton-melléki lakosság néprajza.“ (4. VIII+428 l.) Közleményeinkben is szorgalmasan írt, s 1900-ban indította meg azt a mozgalmat, amely a magyarság anthropologiai megismerését tűzte ki célul.

Ugyancsak 1902-ben hunyt el dadai *Király Pál* társaságunknak egyik legbuzgóbb tagja. Az Áll. Polg. Isk. Tanítókópzó (Pedagogium) tanára volt a magyar nyelvtudományi tanszéken. Négy évig volt a Magyar Földrajzi Társaság titkára. Egyetemes Földrajzot írt *Ballagi Károly*val 3 kötetben (Pest, 1868—71). Lefordította *Révész Samu*val *Reclus: A Föld* című munkáját (2 kötet, Budapest, 1897). Munkatársa volt az *Osztrák-Magyar Monarchia* írásban és képen című vállalatnak. Közleményeinkben több dolgozata jelent meg s részt vett az *Abrégé* szerkesztésében.

1903. 1903-ból sok, érdekes feljegyezni valónk van.

Februárius 26.-án az *Uránia* tudományos színházban fényes estélye volt társaságunknak, amelyen *Hedin Sven* dr. tiszt. tag, a világhírű svéd ázsiai kutató-utazó, német nyelven „Három év Belső-Ázsiában és Tibetben“ címen tartott előadást. *Erödi Béla* dr. üdvözölte *Hedint*, mint a földrajzi felfedezések ünnepelt hőst, akit a Magyar Földrajzi Társaság is tiszt. tagjává választott. A színházat zsúfolásig megtöltött hallgatóság szünni nem akaró éljenzése követte az elnök szavait, amelyek után *Vámbéry Ármin*, a Társaság tiszt. elnöke, hosszabb beszédben méltatta *Hedin* tudományos kutatásainak eredményeit.

Vámbéry beszéde után *Hedin*-nek 1½ óráig tartó érdekes és lebilincselő előadása következett.

Az érdeklődés a híres kutató-utazó előadása iránt oly nagy volt, hogy Hedín azt másnap ugyancsak az Uránia tudományos színházban megismételte.

Gerster Béla alelnök az 1903 március 26.-án tartott közgyűlésen felolvasott jelentésében közli, hogy *Stein Aurél*, az angol-indiai kormány szolgálatában álló jeles hazánkfia — régebben a Lahorei egyetem tanára — az indiai kormány segélyével expedíciót szervezett, amellyel *Kelet-Tibetet* és a közép-ázsiai *Takla-Makán* sivatag keleti részét beutazta és ama vidékeket geográfiai, de főleg archeológiai szempontból kutatta. Útjában igen nevezetes eredményeket ért el. Két ókori, a sivatag homokjában eltemetett várost fedezett fel és kutatott ki.

Stein Aurélt 1903 május havában itt üdvözölhettük Budapesten. Társaságunk május 15.-i ülésén tartott felolvasást.

Ázsia belsejében a *Tien-San* hegységben *Almásy György* dr. főleg biológiai kutatásokat végző hazánkfia utazott.

Déchy Mór a hetedik és befejező kaukázusi expedícióját végezte. 1903 november 16.-án *Borchgrevink Carsten* norvég délsarki utazó tartott előadást társaságunkban.

1904. Az 1904 március 10.-i közgyűlésen felolvasott jelentésében rendkívül fontos kérdésre — a külföldi földrajzi tankönyvek kérdésére — hívtam fel társaságunk figyelmét.

Bevezetésiül elismeréssel emlékeztem meg arról a mozgalomról, amelyet *Havas Gyula* dr. ny. kir. tanfelügyelő, a „Magyar Pestalozzi” szerkesztője indított meg a jelzett kérdésben, amelyet a magyar tanítószáz lelkesen felkarolt.

Köztudomású dolog, hogy a külföld nem ismeri hazánkat s közjogi helyzetünkről a legtévesebb fogalmai vannak. Ennek főokát abban kell keresnünk, hogy a külföldi földrajzi tankönyvek, mivel túlnyomó részben a velünk mostohán elbánó osztrák forrásokból merítik adataikat, hazánkról és nemzetünkről hamis képet adnak. Ezt a hamis képet látja ezer és ezer külföldi iskolában a tanuló-ifjúság, s ennek a hamis képnek hatása alatt ítélik rólunk a földgömb minden civilizált vidékén.

Társaságunk választmánya meglehetősen érdeklődéssel állott a magyar tanítószáz akciója mellé, s elhatározta, hogy a kérdéssel tüzetesen foglalkozni. A választmány megtisztelő bizalma az én kötelességemmé tette, hogy a kérdést előkészítsem. *Havas Gyula* dr. szíves volt a birtokában levő külföldi földrajzi tankönyveket rendelkezésemre bocsátani s érdekes gyűjteményét kaptam meg: az ausztriai, galiciai, horvát, boszniai és hercegovinai, szerbiai, romániai, svájci, német, angol, francia, olasz, orosz nép- és középiskolákban s felsőbb intézetekben használatban levő tankönyveknek.

Ezeknek a könyveknek átvizsgálásakor az első, ami szemünkbe ötlik, hogy a külföldi földrajzi tankönyvírók túlnyomó részének egyáltalán nincs tudomása a magyar állam épségéről és közjogi állapotáról s egy sincs, aki a tévedéstől teljesen ment lenne.

Társaságunk a kérdés megvilágítása után elhatározta, hogy közoktatási kormányunk figyelmét felhívja mindazokra a tévedéskere, amelyek a külföldi tankönyvekben és térképeken előfordulnak s amelyekrőlunk hamis felfogást terjesztenek.

Felkéri továbbá, hogy egyik kiváló szakemberünkkel hazánkról alapos könyvet irasson, amely föld- és néprajzi tekintetben a legpontosabb adatokat tartalmazza s országunk közjogi állapotát tüzetesen ismertesse. Ezt a könyvet azután fordíttassa le német, francia, angol, olasz és orosz nyelvre s küldesse meg kellő információ kíséretében az egyes országok kormányainak, valamint a külföld mindazon tudományos intézeteinek és tanügyi hatóságainak, amelyek a tankönyvek szerkesztésében az irányt megadják. Később majd látni fogjuk, hogy tizenhét évben át szakadatlanul folytatott sürgetés és küzdelem után miképpen jutottunk — elkésve — célhoz.

Az 1904 március 24.-i ülésen *Hopp* Ferenc utazása a Föld körül Szibérián át 170, saját felvételű vetített képpel került előadásra. Az április 14.-i ülésen pedig *báró Bornemisza* Pál olvasott fel harmadfélévig tartott keletafrikai utazásáról.

1905. 1905-ben hárman léptek ki társaságunk vezetőségéből: Erödi Béla dr. elnök, Gerster Béla alelnök, Berecz Antal főtítkáár.

Az 1905. februárius 9.-i közgyűlésen Erödi Béla dr. elnök 1904-ről szóló jelentésében meleg szavakban búcsúzik *Berecz* Antal főtítkáár-tól, mert ő 1903 végével a főtítkáári és pénztárnoki tisztről lemondott, a Közlemények szerkesztését azonban 1904-ben még *Cholnoky* Jenővel együtt végezte, 1905-ben azután *Cholnoky* Jenő vette át a szerkesztést.

„*Berecz* Antal“ — ugymond Erödi Béla — „harminckét évben át volt a Társaság főtisztviselője s a Földrajzi Közlemények 31. kötetének szerkesztője. Kapocs volt ő a múlt és a jövő között. Oldala mellől elnökök, alelnökök, titkárok dőltek ki, vagy távoztak. Választmányok változtak, megújultak, csak ő állott helyén rendületlenül, változatlanul, mert a közbizalom, mely vele szemben minden választásnál megújult, volt az ő állásának és munkásságának legerősebb alapja és támasza. Becsülettel, szeretettel és tudással szolgálta a Társaságot.“

A közgyűlés három távozó, oszlopos tagjának érdemeit olyképen ismerte el, hogy Erödi Bélát a társaság örökös tiszteletbeli elnökévé, *Berecz* Antalt örökös tiszteletbeli főtítkárává, *Gerster* Bélát tiszteletbeli tagjává választotta.

Az új elnökség és tiszttakar választására kerülén a sor, elnök lett: *Lóczy* Lajos dr., alelnökök: *Déchy* Mór, *Havass* Rezső dr., főtítkáár: *Cholnoky* Jenő dr., titkáár: *Littke* Aurél dr.

Társaságunk 1905-ben ismét nagy lépést tett hazánk tudományos kutatása érdekében. Megalakította az *Alföldi Bizottságot*, amely *Cholnoky* Jenő dr. vezetése alatt folytatja munkáját. Évi jelentéseiből látjuk, hogy a botanikai tanulmányok befejezésükhöz közelednek. A fizikai tanulmányok igen nagy anyagot szolgáltatottak s egy részük *Cholnoky* különböző publikációiban már napvilágot is látott.

1905 október 29.-én súlyos csapás érte a földrajzi tudományt. *Richtshofen* Ferdinánd báró, a földrajz nagymestere és újjáalakítója, a berlini egyetemen a földrajz tanára, 73 éves korában meghalt. Az elhunyt eredményekben gazdag életéről és korszakalkotó munkásságáról Lóczy Lajos beható ismertetést írt Közleményeinkben.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1905-ben Egyetemi Törvénytervezetet bocsátott ki, ehhez Lóczy Lajos az 1906. évi elnöki jelentésében hozzászólt.

„A Törvénytervezet az egyetemen négy nagy tudományköréről kíván gondoskodni. I. Nyelv és irodalom köre. II. Társadalmi tudományok és történelem köre. III. Matematika és természettudományok köre. IV. Filozófia köre. Hasztalan keressük a földrajzot ezen tudománykörök valamelyikének részletező felosztásában. A Törvénytervezet további részeiben sincs egy szó sem a földrajzról. Bizonyosan azért nincs szó, mert a tervezők nem tudták azt hová tenni: a II. Társadalmi tudományok, vagy a III. Matematika és természettudományok körébe?“

Lóczy megállapítja, „hogy a földrajz, mint tiszta tudomány, csak természettudományi lehet és csak olyan természetvizsgáló fejlesztheti, aki valamelyik természettudományban önállóan kutatni képes. Hogy azonban a természettudós-geografus megállja helyét, hogy a földrajzot hasznosan művelhesse és terjeszthesse, humanista műveltsége, a történetírás iránti érzéke elengedhetetlen, mert ezek nélkül sem tudományának, sem pedig a társadalmi földrajznak sokat használni nem fog. A földrajz szerepének az egyetemi oktatás keretében tehát kifejezett helyet kell adni és pedig a III. Természettudományi és matematikai körben, mert az ide tartozó tudományok mindegyikével a tiszta földrajz szorosan kapcsolatos.“

„A földrajznak a Törvénytervezetben tapasztalható elhanyagolása, vagy inkább elhallgatása, mintegy fölfelé vetett árnyéka a földrajz szomorú középiskolai tanrendjének.“

Lóczy fejtegetéseit így végzi:

„Mindezekből azt dedukálom, hogy a földrajz még nem foglalta el a megillető helyet, sem közoktatásunkban, sem közéletünkben. Pedig az emberiség és a nemzetek boldogulásának egyik tudomány sem szolgálhat annyit, mint a földrajz. Kivánom, hogy e célra hazánkban mód és alkalom adassék a vállvetett munkának és hogy e munkában a Magyar Földrajzi Társaságnak jusson a vezérszerep.“

1905-ben két nevezetes külföldi vendége volt társaságunknak. Március 16.-án *Drygalski* Erik dr. tiszt. tag. a „Gauss“ délsarki expedíciójáról, december 14.-én pedig *Filchner* Vilmos bajor kir. hadnagy a Hoang-ho forrásvidékére vezetett expedíciójáról tartott előadást.

1906. Hasznos és kegyeletes munkát végzett a Magyar Földrajzi Társaság, amidőn 1906-ban *Reguly* Antalnak, az „Észak Körösi Csomájá“-nak urali térképét kiadta. Társaságunk méltóképen adózott ezzel a nagy utazó emlékének és ezt a ma már ritkaságszámba menő művet megmentette az esetleges elpusztulástól. *Pápay* József a Közlemények

1906. évfolyamának novemberi füzetében behatóan ismerteti a térképet, amely az 1906. évfolyam melléklete gyanánt jelent meg.

1906-ban *György* Aladárt, társaságunk egyik legbuzgóbb és leglelkesebb hivat, választmányi és tiszteletbeli tagját, veszítettük el. *György* Aladárt sokoldalú műveltsége jellemezte. Mint publicista és tanügyi író, fáradhatatlan volt. Nagy szorgalommal foglalkozott a néprajzzal s a földrajz népszerűsítésével. Számos ily irányú dolgozata jelent meg. Közleményeinkben, a folyóiratokban és a napisajtóban. Haeckelt és Hellwaldot fordította. Farkasfalvi Imre mondott róla emlékbeszédet.

Ugyancsak 1906-ban hunyt el *Kőrösi* József, társaságunk tiszteletbeli tagja, a fővárosi statisztikai hivatal megalapítója és 37 éven át nagyérdemű igazgatója. Emlékezéséről Thirring Gusztáv dr. írt a Földrajzi Közlemények 1908 februáriusi füzetében.

1907. Az 1907 március 2.-i közgyűlésen Lóczy Lajos elnöki jelentésében nevezetes földrajzi eseményekről számolt be, ezek között magyar kutatók eredményeit is látjuk.

Almásy Györgynek tien-sani expedíciója, ha nem váltotta is be programját, érdekes földrajzi, geológiai és néprajzi eredményekkel gazdagította ismereteinket. Utítársa, a fiatal *Prinz* Gyula dr. újév tájban érkezett haza. Az utolsó hónapokban már egyedül végezte kutatásait. Rövid jelentései már napvilágot láttak a Földrajzi Közleményekben. Vojnich Oszkár dr. pedig Ausztrália, Tasmania és New-Seeland vidékeit járta be.

A nagy földrajzi mozgalmak közül bennünket közelebről érdekel a geodéták nemzetközi értekezlete, amely szeptemberben volt Budapesten s a földkerekség nagy nevű tudósait hozta el vendégül fővárosunkba. Másik esemény az 1560-ból származó Lazius-féle magyarországi térkép fak-szimile kiadása.

Társaságunk 1907-ben hatalmas lépést tett, a földrajzi tudomány népszerűsítése érdekében. Cholnoky Jenő főtitkár indítványára elhatározta a választmány, hogy a vidéken *vándorgyűléseket* rendez. Ezeknek célja, hogy társaságunk országunkban mindenfelé érdeklődést ébreszsen a földrajz iránt s a vidék közönségét közelebb hozza társaságunkhoz.

Biztunk benne, hogy hazánk intelligenciája megértéssel fogad bennünket. Nem csalódtunk! Első vándorgyűlésünket *Kecskeméten* tartottuk 1907 október 11—13.-án s a híres nagy alföldi város igazi szeretettel jött elénk.

Kecskeméti vándorgyűlésünk fényes sikere országszerte érdeklődést keltett s vidéki városaink szinte vetélkedtek abban, hogy vendégül lássák a Magyar Földrajzi Társaságot.

Egészen a háború kitöréséig minden évben tartottunk vándorgyűlést. 1908 október 18.-án *Szegeden*, 1909 szeptember 26.-án *Nagybecskerekén*, 1910. szeptember 24—26.-án *Székesfehérvárott*, 1911 szeptember 16—18.-án *Ungvárott*, 1912 szeptember 22.-én *Debrecenben*, 1913 szeptember 21—23.-án *Aradon*.

Mind a hét vándorgyűlésünk legkellemesebb emlékeink közé fog tartozni. Tanítottunk és a vidék légkörében tanultunk is. Főleg a ván-

dorgyülésekkel egybekapcsolt kirándulások adtak alkalmat tapasztalato szerzésére.

Lafolyt vándorgyűléseinken mégis szomorúan tekintünk végig, mert három város, ahol oly lelkes fogadtatásban volt részünk: Nagybacsókerék, Ungvár, Arad idegen uralom alá jutott. Erős a hitünk, hogy mind a három ismét a miénk lesz.

Lipszky és Schedius elhunya óta 1907 december 2-án érte a magyar térképírást a legnagyobb veszteség azzal, hogy Bártfán *Homolka* József, társaságunk lov. tagja, az állami nyomda térképészeti osztályának volt főnöke, 67 éves korában meghalt. Az ő érdeme, hogy az állami nyomda kartografiai osztálya rövid idő alatt a tudományos követeléseknek is megfelelt, s hogy tudományos könyveink mellékletei csakhamar itthon készültek. Negyven évi szolgálat után, 1897-ben nyugalomba vonult. Ez alatt az idő alatt készítette 1:900.000 arányban Magyarország közigazgatási és közlekedési térképét, Lipszky óta a legnagyobb hazai térképet.

1908. 1908 március 26.-i közgyűlésünkön Lóczy Lajos elnöki jelentésében büszkeséggel emlékezik meg báró Eötvös Loránd dr. tiszteletbeli tagunk nagyszabású geofizikai munkásságáról. Az Alföld déli részében évek óta mérte báró Eötvös a nehézségerő gradienseit, azok nivófolületeit és a földmágnesség jelenségeit. Nem régen jelent meg a nemzetközi földmérők szövetkezetének értekezései között munkálatainak átnézetes ismertetése (Bestimmung der Gradienten der Schwerkraft und ihrer Niveauflächen mit Hilfe der Drehwage). Kétségtelen, hogy ez a közlemény a nehézségerő meghatározását az egész Földön új irányba fogja terelni.

Lóczy Lajos ebben a jelentésében is kiterjeszkedett a földrajz tanításának kérdésére és erélyes szavakkal sürgette annak megreformálását.

Jó szolgálatot tett nemzetünknek 1908-ban a londoni magyar kiállítás, amelynek kulturális osztálya földrajzi tekintetben is becses anyagot mutatott be a közönségnek. Főérdeme ez Erődi Béla dr. tiszteletbeli elnökünknek, a kulturális osztály ügyvivő igazgatójának.

Ázsiában *Stein* Aurél és *Hedin* Sven kutatásai kötötték le teljesen figyelmünket. Stein Aurél 1908 őszen fejezte be két és fél évre terjedő második nagy archeológiai és földrajzi expedicióját, amelyet az indiai kormány megbízásából vezetett Kihinai-Turkesztánba és a tulajdonképeni Kihina Kam-szú tartományának nyugati részére. A külföldre származott hírneves magyar utazó kétségkívül egyike a XIX. és XX. század legnagyobb ázsiai kutatóinak. Tudományos jelentőségre Hedin Sven sem múlja őt felül. Ő ötödik tibeti utazásáról ugyancsak 1908 őszen tért haza.

Afrikában *Tordai* Emil budapesti születésű hazánkfia a londoni anthropológiai társaság megbízásából főleg ethnografiai megfigyelésekkel és gyűjtésekkel foglalkozott. A Fehér-Nilus vidékén *Hunyady* László gróf utazott vadászati céllal.

A délamerikai kutatások munkájában mi magyarok is résztvettünk. *Lendl* Adolf érdemes tudósunk, az argentinai kormány meg-

bizásából főleg zoológiai gyűjtések végett utazott Buenos-Airesből a Csendes-Óceán partvidékére, hónapokig tartó érdekes vándorútban szelve át a délamerikai kontinens magas földjét s a Kordillerák hófedte gerincét. Utjáról szép munkában számolt be, amelybe ugyancsak 1908. évi kisázsiai útjának ismertetését is belefoglalta.

Gubányi Károly mérnök Ausztráliából érdekes híreket küldött haza. „Öt év Mandzsorszáiban“ című könyve a Magyar Földrajzi Társaság könyvtárában jelent meg.

Vojnich Oszkár dr. pedig nemcsak az ausztráliai kontinenst, hanem Oceániát is keresztül-kasul barangolta s szép gyűjteményekkel tért haza Európába. Utjáról könyvalakban is beszámolt a magyar közönségnek.

1908-ban három gyászesetünk is volt. A régi gárda tagjai egymás után dőlnek ki.

Az 1908 szeptember 24.-i választmányi ülésen *Lóczy* Lajos elnök mély fájdalommal jelentette, hogy *Berecz* Antal 1908 szeptember 14.-én meghalt. A választmány elhatározta, hogy az elhunyt örökös tiszteletbelü főtitkár érdemeiről a közgyűlésen tartandó emlékbeszédben emlékezik meg. Az emlékbeszédet *id. Farkasfalvi* Imre mondotta. „A buzgó és kiváló pedagógust“ — úgymond — „senkise vallhatja több joggal a magáénak, mint éppen a Magyar Földrajzi Társaság.“

Mély megilletődéssel vettük a hirt, hogy *Kogutowicz* Manó társaságunk pénztárosa, a Magyar Földrajzi Intézet igazgatója, 1908 december 22.-én 57 éves korában meghalt. Amint *Cholnoky* Jenő írja: A magyar kultúra érdemes úttörő munkása kiváló szakképzettségű, a külföldön is elismert tudású geográfus és térképész szállt vele sírba, aki telve nemes idealizmussal, megalapítója volt hazai kartografiánknak. Hosszú és fáradtságos munka után sikerült megalapítania az első magyar földrajzi intézetet, amely 1890-ben kezdte meg működését.

1908 május 5.-én húnyt el 83 éves korában, Angliában letelepedett érdemes hazánkia: *Duka* Tivadar. Idehaza már majdnem elfelejtették, de második hazájában, Angliában nagyon jól ismerték, tudományos munkáját megbecsülték. Erejének javarészét *Kőrösi* Csoma Sándor emlékének szentelte. *Kőrösi* Csoma Sándor Dolgozatai című munkája egyszerre jelent meg magyar és angol nyelven.

1909. Az 1909.-i esztendő *Nordenskjöld* Otto dr. tisz. tagnak „A svéd délsarki expedició és tudományos eredményei“ című, januárius 11.-én, vetített képekkel tartott előadásával nyitottuk meg.

A IX. nemzetközi földrajzi kongresszust 1909 július havában Genève-ben tartották meg s azon társaságunkból *Lóczy* Lajos, *Cholnoky* Jenő és *Teleki* Pál gróf vettek részt. *Lóczy* elnökünk és *Teleki* Pál gróf egy-egy, *Cholnoky* főtitkárunk két előadást tartott.

1909. évi jelentésemben ismét szóvátettem a földrajz tanításának kérdését. Felhívtam a figyelmet *Cholnoky* Jenő dr. főtitkárunk amaz emlékiratára, amelyet a középfokú földrajzi oktatás fejlesztése tárgyában *Szabó* Imre dr. tanár közreműködésével írt, s amelyet a Ko-

lozsvári Középiskolai Tanáregyesület lelkesen elfogadott s az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek tárgyalás végett beküldött.

Ennek az egyesületnek kebelében akkoriban földrajzi reformbizottság alakult, amely a földrajz középiskolai oktatásának gyökeres megjavítását tűzte ki célul. A bizottság elnöke Erődi Béla tiszteletbeli elnökünk, előadója pedig *Vargha György* tagtársunk, aki nagy buzgalommal dolgozik a földrajz oktatásának fejlesztése érdekében.

A külföldi földrajzi tankönyvek húzódo kérdésével szintén foglalkoztam jelentésemben. Visszatértem az 1904 március 10.-i közgyűlésen előterjesztett indítványomra, amelynek értelmében társaságunk 1905-ben és 1907-ben is sürgető felterjesztést intézett a m. kir. vallás-és közoktatásügyi miniszterhez, sajnos azonban eddigelé ebben a kérdésben semminemű intézkedés nem történt.

Jelentésemben végül társaságunk egyik legfontosabb feladatának tekintetem a Balkán-félsziget beható tanulmányozását.

1909 áprilisában a két hírneves ázsiai utazó: *Hedin Sven* és a magyar *Stein Aurél*, immár másodízben vendégeink voltak. *Hedin Sven* április 5.-én és 6.-án az Uránia tudományos színházban legutóbbi tibeti expedíciójáról, *Stein Aurél* pedig április 23.-án és 26.-án szintén az Urániaiban „Földrajzi és régészeti kutatások Belső-Ázsiában 1906—1908-ban“ címmel tartott előadást.

Az 1909. év sem múlt el gyász nélkül. *Hanusz István*, társaságunk régi híve, levelező tagja, Közleményeinknek szorgalmas munkatársa hunyt el.

1910. 1910 januárius 11.-én érdekes eseménye volt társaságunknak. *Shackleton* angol délsarki utazó a M. N. Múzeum dísztermében 1907—1909.-i expedíciójáról szólt, amellyel 1909-ben 88°23'-ig jutott. *Lóczy Lajos* elnök üdvözlő szavak kíséretében átnyújtotta neki a Magyar Földrajzi Társaság nagy aranyérmét. *Shackleton* délsarki kőzetekből szép gyűjteményt ajándékozott a M. kir. Földtani Intézetnek.

Peary Róbert 1910 május 20.-án körünkben időzött s nyolcadik északsarki útjáról, amelyben 1909 április 6.-án eljutott az északi sarkra, a Fővárosi Vigadó zsufolásig megtelt nagytermében előadást tartott.

Közleményeinek 1910. évfolyamának első füzetében *Cholnoky Jenő* a Földrajzról ír, amelynek tárgyköre állandóan foglalkoztatja a geográfusokat.

Hunfalvy János, *Lóczy Lajos* véleményét már ismertettem. Legnagyobb érdeklődéssel és kíváncsisággal fordulunk most budapesti egyetemünknek mai földrajztanára, *Cholnoky Jenő* felé, hogy ő, aki a jövő geográfusait előkészíti, tanítja, milyen határokat szab és milyen tartalmat ad a földrajznak.

„Sokat vitáztak már arról, hogy a földrajz különálló tudomány-e, vagy pedig csak valami töltelék, amely a humanisztikai és természet tudományok közt állítólag tátongó ürt volna hivatva kitölteni. Határa iránt a legkevesebb ember van tisztában, módszerét csak itt-ott sejtik, az eredeti észleleteket megvonják tőle s az észleleteket mind más

tudományok körébe osztják be. Most különösen aktuális lett ez a kérdés, amikor a középiskolákban maga a középiskolai tanárság óhajtja a földrajz oktatását reformálni. Hallottam már véleményt, hogy a földrajz egyedüli célja a topográfia. Nem egyéb volna tehát, mint szóval elmondott ténkép.“

„A földrajz célja: a Földet megismertetni a maga egészében, minden részében. És a Föld olyan komplikált, olyan változó, olyan nagy, hogy az emberi elme még csak az elején van annak, hogy róla kielégítő képet nyújthasson. Mert a Föld fogalma alá tartozik nemcsak ismeretlen belső magja, szilárd és cseppfolyós felszíne, meg gáznemű burkolata, hanem növényi takarója, állati és emberi élete is. Csakha mindez egységes képbe egyesült, akkor van képünk a Földről.“

„A Földrajz tehát tulajdonképpen azt a teret ismerteti meg, amely közvetlen tapasztalatunk körében van. Kicsiny ez a tér a világmindenségben, de annál szövevényesebb. És aztán nem elegendő egyedül a térbeli kiterjedést, formát, a ridog tömeg-elhelyezkedéseket megismerni, amivel tudományunknak csak a deskriptívus, leíró része merülne ki, hanem szükséges a rajta végbemenő tüneményeket is megismerni. Az előbbit a földrajz *leíró*, az utóbbit *fizikai* részének nevezhetjük.“

„A fennebbieket alapján azonban most már beoszthatjuk a földrajzot aszerint, hogy Földünknek melyik szférájával foglalkozik. A földön tudásunk mai állása szerint négy szférát célszerű megkülönböztetni, ugyanis 1. az ismeretlen, magas hőmérsékletű belső részt, vagy centroszférát; 2. az azt körülburkoló szilárd kérget, vagy lithoszférát; 3. a hidroszférát, amely nem egészen borítja be Földünket és végül 4. az atmoszférát.“

„Ebben a négy szférában úgylátszik, hogy az élő lényeknek nem jut hely. Az élő organizmus azonban a három utóbbi szférának érintkezése mentén iktatódik be, mint ötödik, valamennyi közt a legtöbb tudnivalót rejtegető szféra. Ezzel a beosztással megpróbálhatjuk táblázatba foglalni tudományunk egyes részeit. Azért van ugyanis táblázatra szükségünk, hogy tekintetbe vehessük azt a másik beosztást is, amely szerint minden tapasztalati tudomány két részre bontható: leíró és fizikai részre. A táblázat a következő:

Szféra	Leíró földrajz	Fizikai földrajz
Centroszféra	(Nem igen írhatjuk le, mert nem ismerjük.)	Ide tartozik részben a föld-rengés és a vulkanológia.
Lithoszféra	Topográfia, orotektonika, morfológia, Föld alakja, stb.	Tektonika, vulkanológia, glaciológia, hidrológia, egyéb változások.
Hidroszféra	Oceanográfia: az oceánok topográfiája és domborzata, fizikai állapotok eloszlása.	Oceanológia: az Oceán vizének mozgásai, a tengervíz munkája.

Szféra	Leíró földrajz	Fizikai földrajz
Athmoszféra	Klimatografia.	Meteorológia.
Organoszféra	1. Növényföldrajz. 2. Állatföldrajz. 3. Anthropogeografia. (Leíró demografia, ethnografia és leíró politikai földrajz.)	1. Növény és Föld egymásra hatása (humusz-képződés, mállás, növényi takaró szerepe stb.) 2. Állat és Föld egymásra hatása. 3. Demológia. (A demografiának, ethnografiának és politikai földrajznak azok a részei, amelyek az emberiség elhelyezkedésének változásait tárgyalják.)

Természetes, hogy a földrajz leíró és fizikai része között megint nem lehet éles határt vonni, amint ez más tudomány körében sem lehetséges.“ Cholnoky szerint:

„Tudományunk éppen úgy természettudomány, mint humanisztikus tudomány s mivel a Földről lehetőségig hű és részrehajtatlan, objektívus képet kell adni, azért akkor tökéletes, amikor minden irányban egyformán terjeszti ki figyelmét. De bármilyen hatása legyen is az embernek a Földre és viszont, a földrajz célja ezt is objektíve megállapítani s tiszta, tárgyilagos, hű és lehetőleg részletes képet kell nyújtania, a Földről.“

„Természetes, hogy erre minden eszközt meg kell ragadnia, a többi tudományok leszűrt eredményeit mind egybe kell vetnie s azért valósággal filozofikus összefoglalás, amely mintogy eredménye valamennyi többi tudományunknak. Ezért egy emberi agyvelő nem is lehet minden részében egyaránt járatos, de aki némileg elsajátította a geografiát, az már is általános műveltség tulajdonosa, tudománya az összes természettudományok, társadalmi és történeti tudományok fölött széles áttekintést nyújt.“

A külföldi földrajzi tankönyvek kérdésében 1910 április 21.-én újabb lépést tettünk, amidőn társaságunk megbízásából, *Littke* Aurél dr. titkárunkkal Zichy János gróf kultuszminiszternél tisztelegtem. Kértük, hogy a szóban levő fontos kérdésben társaságunknak már 1905-ben tett, majd 1907-ben megismételt javaslatát, amelyet a főváros is támogatott fölterjesztésével — magáévá tenni s annak értelmében mielőbb intézkedni sziveskedjék. Ugy Zichy János gróf kultuszminiszter, valamint Molnár Viktor államtitkár megígérte támogatását. Hány stációja van ennek a létérdekekünket érintő kérdésnek! Éveken át való sürgetés, ígéret — s nincs eredmény.

1911. *Milleker* Rezső dr. tagtársunk 1911-ben tanulmányutat tett Kis-Ázsiában s tapasztalatairól társaságunknak Kóniából írt levelciben számol be.

1911 július 12.-én elhunyt *Brózik* Károly dr., társaságunk alapító tagja. Útleírő irodalmunkat számos jeles fordítással és átdolgozással gazdagította. A Nagy Magyar Atlasz egyik társszerkesztője volt.

1872—1912. 1912 ünepi évünk volt! Társaságunk negyvenéves fennállásának jubileumát ültük meg és az esztendő ünepi hangulatát a lefolyt érdekes események még emelték.

Ismét egy lépéssel mentünk előre! Társaságunk, két nagy bizottsága, a *Balaton- és Alföldi Bizottság* mellé, megalkotta a *Gazdaságföldrajzi Szakosztályt*.

Ungváron tartott vándorgyűlésén gróf Teleki Pál dr., társaságunk főtítkára pendítette meg az eszmét, amely széles körben visszhangra talált, s főleg társaságunk vezető férfiai érezték, hogy társaságunk nemcsak a fizikai földrajzhoz tartozó tudományágak művelését tekintheti feladatának, hanem a földrajzzal kapcsolatos gazdasági törekvéseket is elő kell mozdítania. Választmányunk magáévá tette Teleki indítványát, s a szakosztályt 1912 januárius havában formailag megalakította. Elnökké személyemet, alelnökké *Thirring* Gusztávot választotta meg, míg gróf Teleki Pál dr.-t, társaságunk főtítkárát és *Halász* Gyulát, társaságunk titkárát a szakosztály főtítkári, illetve titkári teendőinek végzésére kérte fel.

Az új szakosztály első felolvasó ülését, ünnepélyes keretben, nagy és előkelő közönség részvételével 1912 febr. 8.-án tartotta meg. A megnyitó beszédet társaságunk nagyérdemű elnöke, *Lóczy* Lajos dr. mondotta, meggyőzően ecsetelvén a gazdasági földrajz nagy jelentőségét. Utána, mint a szakosztály elnöke, előterjesztettem a szakosztály programját.

„Egyik legfontosabb célunk lesz“ — mondtam, — „hogy a Balkánnal állandóan foglalkozunk. A földrajzi fekvés és kedvező dunai, tengeri és vasuti közlekedési vonalaink szinte kínálják nekünk a gazdasági hegemóniát a Balkánon“. (A mostani megváltozott viszonyok között is, — bár korlátozott mértékben — megmaradt ez a szerepünk.)

„Meleg szeretettel fogjuk felkarolni székesfővárosunknak a földrajzi viszonyokkal kapcsolatos érdekeit. Hiszen Budapest a Duna melletti fekvésével maga is egy hatalmas gazdaságföldrajzi téma. Vegyük csak a Duna-Tisza-csatornát, a kereskedelmi kikötőt, a pályaudvaroknak az egész ország forgalmára kiható rendezését, a főváros fürdőpolitikáját. Messzire kiható, nagyjelentőségű kérdések ezek, s ennél fogva beható tanulmányozást és földrajzi szempontból való méltatást érdemelnek.“

A program előterjesztése után gróf Teleki Pál dr. hosszabb előadásban foglalkozott a gazdasági földrajz elméletével.

A szakosztály nyomban megkezdette működését s egymásután rendezett előadó üléseket.

Társaságunk negyven éves jubiláris közgyűlését 1912 március 7.-én tartotta a Régi Országház nagytermében, *Lóczy Lajos* dr. elnöklése alatt. Elnök meleg szavakkal üdvözli *Vambéry Ármin* tiszteletbeli elnököt, kérte, tartsa meg elnöki megnyitóját. *Vambéry* szép beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be: „Elmult időkben a nemzet őstörténetének nagy rejtélye a magyar lelkesedést Ázsiába csábította. Ma gazdasági célok lesznek szemeink előtt és a „tengerre magyar“ jelszava mellé a „keletre magyar“ jelszava sorakozik. Ettől az iránytól, melyet társaságunk kezdeményezett, még sokat várhatunk. Négy évtizednek első ciklusa mindenestre reményekre jogosít társaságunk további sikere iránt.“

A Földrajzi Közlemények 1912. évi kötetében *Cholnoky Jenő* dr. beszámolt az Egyesült Államokban gróf *Teleki Pállal* együtt, az Amerikai Földrajzi Társaság meghívására tett utazásáról.

„Az Amerikai Földrajzi Társaság (American Geographical Society) fennállásának 60 éves jubileumát és új palotájának felszentelését azzal a nagyszerű eszmével ünnepelte meg, hogy meghívta a világ minden részéből a geográfusok kis választékát és különvonaton körülvitte az Egyesült Államok területén. Valóságos esemény volt a földrajz történetében ez az u. n. transzkontinentális exkurzió. A kirándulás figyelme a geografia minden ágára kiterjeszkedett. Hegyeket, völgyeket, síkságokat és folyókat, a növényeket és állatokat, az ember életét, gazdálkodását, közlekedését, települését, történelmének emlékeit: mind figyelemmel kísértük s itt látszott meg, hogy a mai tudományos módszerekkel milyen szép, egységes és értelmes képpé egyesül mindez. Általános volt a meggyezés, hogy a földrajz filozófikus jellegű tudomány, amely az összes többi tudományok eredményeit mind fölhasználja, hogy a Földről vagy annak egy részéről lehetőleg helyes és értelmes képet szolgáltatson.“

1912-ben a délisark hőseit, *Amundsen* Roaldot üdvözlöttük társaságunkban. Október 21.-én tartotta meg felolvasását és előadta, hogy expedíciója a déli sarkon 1911 december 8.-án elérte *Shackleton* rekordját (88°23'), 10.-én a 89. fokot s 14.-én a délisarkot.

1913. A Magyar Földrajzi Társaság 1913 szeptemberében mély szomorúsággal jelentette, hogy nagyérdemű tiszteletbeli elnöke, egyik alapítója és felejtethetetlen vezére, *Vambéry Ármin* dr., 1913 szept. 15.-én életének 82. évében elhunyt. A megboldogult kitörölhetetlen betűkkel írta be nevét a földrajzi felfedezők sorába. Világszerte elismert bűvára volt a középázsiai törökség nyelvének és néprajzának, s ezzel a magyarság őstörténetének. Nagyszabású publicisztikai működésével elismerést szerzett a külföldön nemzetének.

Cholnoky Jenő a Földrajzi Közlemények 1913 X. füzetében emelkedett hangon írja *Vambéry*ről, hogy a földrajz történetének korábbi korszakából maradt köztünk *Vambéry Ármin*. Halálával élő szobor dőlt le.

1914. *Evans Edward* R. G. R. parancsnok, az 1910–1913 évi brit délsarki expedícióról — *Scott* utolsó útjáról (The last Expedition of Captain Scott) — 1914 február 5.-én tartott előadást társaságunkban.

Az előadás után Lóczy Lajos elnök átnyújtotta az utazónak társaságunk aranyérmét üdvözlőirat kíséretében.

1914 március 5.-én ismét érdekes estélyünk volt, amelyen *Wege-ner György dr.* német tanár, az ismert ázsiai utazó „China und seine jüngste Entwicklunk“ címmel beszélt, vetített képekkel tarkítva.

A külföldi földrajzi tankönyvek kérdésében végre — tíz év után — megtörtént a döntő lépés!

Lóczy Lajos, 1914 március 19.-iki közgyűlésünkön bejelenti, hogy a közoktatásügyi miniszter megbízta egy Magyarországot összefoglaló mű szerkesztésével.

A könyv — a kérdés felvetése után 14 évre — a háború befejeztével — megjelent.

Címe: „A magyar Szent Korona országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. A m. kir. vallás-és közoktatásügyi Miniszter Úr megbízásából Magyarország, Horvát-Szlavonországok és Bosznia-Hercegovina legjelesebb szakférfiainak közreműködésével szerkesztette Lóczy Lajos (I—IX. lapjaival). Kiadta a Magyar Földrajzi Társaság, Budapest. Kilián Frigyes m. kir. egyetemi könyvkereskedő 1918. Ára 24 korona. N. 8. r. VI+525 l.“

Megdönthetetlen igazság: hogyha ez a könyv — megcáfolva a magyarokra ráfogott valótlanságokat — 14 év előtt látott volna napvilágot, a trianoni béke nem lett volna annyira kegyetlen és végzetes reánk nézve. Mindazáltal ez a mű, amely nemcsak a külföldi tankönyvíróknak, hanem az egész művelt világnak szól, ma is értékes. Igazunk bizonyításával legyen segítőeszközünk az elszakított országrészek visszaszerzése érdekében folytatott küzdelmünkben!

Az 1914 március 19.-i közgyűlésen a Gazdaságföldrajzi Szakosztály működéséről szóló jelentésében kiemeltém, hogy nagy készséggel és előszeretettel csatlakoztunk ahhoz a mozgalomhoz, amely Budapest gazdasági fellendülése érdekében megindult.

Mindannyian tudjuk, hogy mit jelent egy gazdag magyar főváros. Erőt ad az egész országnak, elősegíti a kulturában való haladásunkat, s tekintélyt ad a világpolitikában. Ennek tudatában tettem meg a főváros törvényhatósági bizottságának 1913 október 22.-iki közgyűlésén azt az indítványt, hogy a főváros a rohamosan fejlődő Rajnamenti városok példájára kereskedelmi és ipari kikötőt létesítsen. Indítványomhoz a főváros közgyűlése egyhangúlag hozzájárult s utasította a tanácsot, hogy sürgősen foglalkozzék a kérdéssel s mielőbb tegyen érdemleges előterjesztést. Társaságunk Gazdaságföldrajzi Szakosztálya sietett az ügyet felkarolni s kérésére Gonda Béla miniszteri tanácsos, aki a kikötő első nagyszabású tervét készítette, 1913 november 27.-én a Gazdoföldr. Szakosztályban előadást tartott a „Budapesti kereskedelmi és ipari kikötő“ről. Széppé csak gazdag várost lehet tenni! — mondotta Gonda Béla.

A kikötő építését megkezdték.

A Duna-Tisza-csatorna építését is megsürgettük.

Az 1914 március 19.-iki közgyűlésen Lóczy Lajos bejelentette, hogy elnöki tisztétől, amelyet 12 évig, legutóbb 9 évig viselt egyfoly-

tában, megvállik. „Feladatomat“ — úgy mond — „erőmhöz képest be-
 osülettél törekedtem teljesíteni. Társaságunk veteránja vagyok már
 én is, előbb-utóbb rokkantja leszek. Lelkes, önzetlen utódokat várok és
 óhajtók a Társaság élén látni: mert csak ilyen szellemmel lesz biztos a
 Társaság jövője és csak ilyen vezetéssel tölthetők be azok a nagy, szép
 feladatok, amelyek a Társaságra még várnak.“

A közgyűlés azután *Lóczy* Lajost hálás érzelmekkel, szerető ragasz-
 kodással ünnepelte s örökös tiszteletbeli elnökké, továbbá a visszalépő
Déchy Mór és *Havass* Renső dr. alelnököket örökös tiszteletbeli alel-
 nökökké, *Cholnoky* Jenő dr.-t, elnökké, *Csánky* Dezső dr.-t, *Papp* Károly
 dr.-t és *Thirring* Gusztáv dr.-t, alelnökökké, *gróf Teleki* Pál dr.-t, fő-
 titkárrá megválasztotta.

1914 nyarán megrendült a föld alattunk. Július 31.-én kitört a
 háború! Izgalmas, aggodalmakkal telt évek következtek. Minden gondo-
 latunk a harctéren hősiesen küzdő fiainknál volt, akik északon és délen,
 keleten és nyugaton diadalra diadalt arattak, s dicsőséggel koszorúzták
 a magyar zászlót. És mégis a négy évi, bámulatos kitartással vívott hare-
 nak seregeink összeomlása volt a vége. És mi következett ezután? —
 A forradalom és a kommün, végzetül a trianoni béke, amely drága ha-
 zánkat — ezt az ezeréves szent földet — kegyetlenül megcsönkította.

1915. A világháború rettenetes hullámai társaságunkat is érin-
 tették és munkánkra bénító hatással voltak. Másrészt a háború a föld-
 rajz felé terelte a közérdeklődést s a geográfusra nézve új munkakörök,
 új feladatok léptek a homloktérbe. *Cholnoky* Jenő elnökünk 1915 áp-
 rilis 8.-án tartott közgyűlésünkön előterjesztett elnöki megnyitójában
 szintén a háború és a geográfia kapcsolatát választotta fejtegetésének
 tárgyául.

Ugyancsak *Cholnoky* Jenő 1915 április 15.-én „A háború és a föld-
 rajzoktatás“ címen tartott előadást.

1915-ben *gróf Teleki* Pál dr. és *Cholnoky* Jenő dr. memorandum-
 mal fordultak a Magyar Földrajzi Társasághoz egy *Keleti Bizottság*
 felállítása tárgyában.

Örvendetes esemény volt, midőn társaságunk hosszú időn át volt
 buzgó elnöke *Lóczy* Lajos 1915-ben töltötte be európai hírű munkássá-
 gának 40. évét. A háború fergetege között sem feledkeztünk meg erről,
 s a hála és szeretet nyilvánítása mellett fejezte ki a választmány neki
 szerencsekívánatait

A földrajzoktatás reformja érdekében kifejtett munkásságunk a há-
 ború alatt sem szünetelt, társaságunk és a tanárvilág törekvéseiben ha-
 talmas segítő társat kapott a székesfőváros közoktatási bizottságában.

1915. november 29.-i ülésén ugyanis, a kérdés egész anyagát felölelő
 előterjesztésben azt indítványoztam: a székesfőváros Tanácsa feltor-
 jesztésben kérje fel a m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Urat,
 hogy az előterjesztésben felhozott javaslatok figyelembe vételével a föld-
 rajzoktatás reformját mielőbb keresztül vinni méltóztassék. Az elnök
 pártoló felszólalása után a bizottság az indítványt egyhangúlag elfogadta
 s azt a főváros tanácsa is egyhangúlag magáévá tette.

1916. A Közlemények 1916 X. füzetében *Littke Aurél* dr. ír „A középiskolai földrajzoktatás reformálása és a geografus tanárképző” cím alatt.

Ugyancsak 1916-ban társaságunk a földrajzoktatás kérdésével foglalkozó bizottsága a középiskolai földrajzoktatás ügyében *javaslatot* szerkesztett, amely Közleményeink 1916. évfolyamának első füzetében jelent meg. A javaslat elengedhetetlennek tartja, hogy a földrajzoktatás a középiskolákban megfelelő óraszámmal a legfelső osztályig a következő legyen: I. osztály. Földrajzi alapfogalmak. Honismeret. Magyarország fizikai- és politikai földrajza. II. osztály. Európa többi népének fizikai- és politikai földrajza. III. osztály. A többi világrész fizikai és politikai földrajza. IV. osztály. Általános (matematikai és fizikai) földrajz. V. osztály. Az ember általános földrajza. VI. osztály. Az idegen világrészek leíró földrajza különös tekintettel gazdaságukra és művelődésükre. A gazdasági tekintetben legfontosabb országok behatóbb ismeretése. VII. osztály. Európa leíró földrajza. A fizikai, politikai és gazdaságföldrajzi meg néprajzi jelenségeknek, ezek egymásra való hatásának és a földrajzi jelenségek okozati összefüggésének megvilágítása. VIII. osztály. Magyarország leíró földrajza ugyanazon szempontból. E javaslat szerint a középiskolai földrajzoktatás tengelye a leíró földrajz, mert a leíró földrajz nyújtja a tanulóknak a gyakorlati élet szempontjából fontos ismereteket és a leíró földrajzban érvényesült elsősorban a földrajz asszociáló jellege.

Negyven esztendeje süngetjük a földrajzoktatás megreformálását és még mindig csak a „javaslatok”-nál tartunk. Vajjon közoktatásügyünk vezetői mikor fogják belátni, hogy egész nemzedékek szellemi kiképzése hézagos marad a földrajz alapos ismerete nélkül?

1916 november 21-én mélyen lesújtva vettük a gyász hírt, hogy Ő cs. és apostoli kir. Felsője *I. Ferenc József* elhunyt. A háború, mennydörgései és villámlásai között távozott el népei köréből Ősz uralkodónk. Nemzetünk őszintén megsiratta s társaságunk kegyeletének az 1916 dec. 2.-án tartott gyászülésein adott kifejezést, melyen Havass Rezső dr. tb. elnök mondott apostoli királyunk nagy érdemeit méltató emlékbeszédet.

A háború alatt vesztítettük el *gróf Teleki Samut* is, a világhírű magyar kutatót és felfedezőt. Emlékezetéről 1916 dec. 14.-diki ülésünkön *Cholnoky Jenő* dr. beszélt.

1917. 1917 telén hunyt el *Déchy Mór*, társaságunk tiszteletbeli elnöke. Majd 40 esztendőm át páratlan lelkesedéssel és áldozatkészséggel szolgálta a geografiát, a természettudományokat és társaságunkat. Jártta, kutatta Európa magas hegységeit, meg a Himalája láncolatait. A tőle meghívott tudós férfiak gárdájával együtt tanulmányozta a Kaukázus bérceit és studiumainak eredményeit főművében: „A Kaukázus”-ban adta ki. Emlékezetét *Lasz Samu* írt róla a Közlemények 1917. évi kötetének 1—3 füzetében.

1918. 1918 április 25.-diki közgyűlésünkön *Cholnoky Jenő* dr. elnöki megnyitójában fájdalmasan emlékezik meg, hogy a rettenetes háború a

tudományos munkálkodást is megbénítja. Fiatal tudósaink nem nekik való harcokban véreznek, az utazás rendkívül nehéz. De azért a geográfának is van haszna a háborúból. Megismerjük pl. a Balkán egyes részeit olyan behatóan, amilyen beható tanulmányokra békében aligha lett volna kilátás. Geológusaink hosszabb időn át szorgalmasan dolgoztak odalenn, az Akadémia megbízottai pedig geográfiai és egyéb a geográfiával összefüggő tudományok terén hoztak haza sok szép eredményt, így Pécsi Albert dr. és ifj. Lóczy Lajos dr. tagtársaink.

Az Akadémián kívül a Földtani Intézet is kivette részét az okkupált területek kutatásából. Fáradhatatlan, szeretve tisztelt tb. elnökünk Lóczy Lajos itt elemében volt. Vezetése alatt a Földtani Intézet felvette Szerbia egész, a Monarchia által okkupált részének geológiai térképét, alaposan helyreigazítva a szerbek tévedéseit. Lóczy tanulmányait részben derék fiával, Lajossal végezte s apa és fia sok utat tettek együtt. Lambrecht Kálmán dr. Ukrajnában járt néprajzi, különösen az ösfoglalozások körébe vágó, valamint paleontológiai gyűjtés és kutatás céljából.

1918 derekán hazánk egén mind sötétebb felhők tornyosulnak. Ellenségeink roppant túlereje a fiaink hősiességével, annyi véres áldozattal, diadalmas győzelmekkel szerzett hadi eredményt kezünkkel kiesikarta.

Most menteni kellett, aminek mentése még lehetségesnek látszott. A Magyar Földrajzi Társaság nemes kötelességérzettől áthatva, érdekeink oltalmára sietett és segélyhívásul Szózatot intézett a világ Földrajzi Társaságaihoz, hogy álljanak mellénk és védjék meg igazunkat.

1918 őszén az elveszített háború nehéz sulya alatt jártunk s ime újabb rettenetes csapás rázta meg nemzetünket. Október 30.-án kitört a forradalom, mely végveszélybe sodorta a Magyar Birodalmat. A vezetőknek ama bűnös elhatározása, hogy még mindig erős hadseregünknek le kell tennie a fegyvert: maga után vont, hogy szomszéd ellenségeink védtelen határainkon át országunkba bevonultak s területének kétharmadát megszállották — sajnos, ma is megszállva tartják.

A forradalmi zaj és általános felfordulás közepette hunyt el 82 éves korában társaságunk tiszteletbeli elnöke és lelkes támogatója: gróf Széchenyi Béla. Ázsiai expedíciójának eredményei maradandó becsűek. Emlékezetéről Lóczy Lajos írt a Földrajzi Közlemények 1919-diki kötetében.

1919. 1919 március 21.-én újabb s minden előbbinél veszedelmesebb fergeteg sodrába jutottunk. A forradalom után a kommunizmus következett!

A kommunizmus előtt utolsó választmányi ülésünket Papp Károly dr. elnöke alatt 1919 március 13.-án tartottuk. Megpróbáltatásunk végső napjai 1919 augusztus 1.-én értek véget, amidőn a kommunizmus megbukott. Ismét lélekzethez jutottunk, s választmányunknak október 2.-án ülése volt, amelyen Papp Károly dr. alelnök jelenti, hogy az 1919 április 1.-én tartott ama emlékezetes ülés után, melyen a Tanácskormány közoktatásügyi népbiztosának megbízottja társaságunkat két más tudományos társasággal együtt alapszabályszerű jogaitól megfosztva, egy külön

e célra kiküldött bizottság (direktórium) fennhatósága alá helyezte, az elnökség és a választmány egészen a közelmúltban történt átadásig semmiféle hatáskört nem gyakorolhatott, működést nem fejthetett ki. Elnökünkrol, ki Kolozsváron volt kénytelen végigszenvedni a román uralom gyászos korszakát, már közel egy év óta nem érkezett hír. *Lóczy Lajos* tb. elnökünket a kommunizmus alatt állásától fosztották meg, *Havass Rezső* tb. elnökünket börtönbe hurcolták, *Papp Károly* a tanítás jogaitól megfosztva, vidéken tartózkodott. *Gróf Teleki Pál* dr. főtítkáruk tevékeny részt vett az ellenforradalmi mozgalmakban s tagja volt a szegedi ellenkormányinak, a kommün bukása után pedig a béketárgyalások anyagának előkészítésében fejtett ki nagyamányú tevékenységet.

A választmány nagy érdeklődéssel hallgatta a jelentést, s azután mély megilletődéssel és sajnálattal vette tudomásul, hogy *báró Eötvös Loránt*, a nagy magyar fizikus, társaságunk tiszteletbeli tagja, a kommün alatt elhunyt.

Az 1919 december 4.-én tartott választmányi ülésen már megjelent *Cholnoky Jenő* dr. elnökünk és így újból megkezdődött az alkotó munka, bár még mindig veszélyes idők voltak, mert a kommunizmust a román megszállás követte, mely továbbra is megnehezítette működésünket, Üléseket jóideig nem tartottunk. Közleményeink nem jelenhettek meg, tagjainkkal nem tudtunk érintkezni.

Elnök jelentette, hogy *Hopp Ferenc* volt választmányi és pártfogó tagunk 1919 szeptember 11.-én elhunyt. A megboldogult többszöri földkörüli utazása alkalmával sok földrajzi, néprajzi stb. tárgyat gyűjtött össze s mint buzgó mecénás, ezeket legnagyobb részben a köz céljaira adományozta. Társaságunknak 50.000 koronát hagyott. Továbbá 52 db. fényképalbumot, gyönyörű japáni kötésben; összes fényképfelvételeit s azoknak eredeti lemezeit s a fényképek megőrzésére szolgáló pompás vörösfényő szekrényeket. A választmány a Társaság lelkes pártfogójának emlékét jegyzőkönyvileg örökítette meg.

A Közlemények 1919. évfolyama a válságos idők miatt csak egy füzetben (I—X) jelent meg.

Bátky Zsigmond dr. és *Littke Aurél* dr. 1919 végén hat évre terjedő buzgó szerkesztői tevékenység után a Földrajzi Közlemények szerkesztésétől megváltak.

1920-tól *Fodor Ferenc* dr. szerkeszti a Földrajzi Közleményeket.

1920. 1920 tavasza mély gyászt hozott társaságunkra: *lóczi Lóczy Lajos* dr., a Magyar Földrajzi Társaság tiszteletbeli elnöke, kezdetől fogva legerősebb oszlopa, legnagyobb disze 1920 május 13-án Balatonfüreden elhunyt. Az 1920 május 20-diki közgyűlésen *Cholnoky Jenő* dr. elnök jelentést tett a szomorú esetről.

Fájdalmasan mondogta, hogy a magyar földrajzi tudománynak ki-mondhatatlan vesztesége *Lóczy Lajos*. Halálával minden intézmény közül talán éppen társaságunkat érte a legnagyobb csapás, mert őszinte, benső ragaszkodását mindannyian éreztük. Neve legnagyobbjaink Pantheonjának ékessége lesz!

Életrajzát Cholnoky Jenő a Földrajzi Közlemények 1920 VI-X. füzetében írta meg. Cholnoky Lóczyról a tudósról, a tanárról, az emberéről, családi életéről szól. Én Lóczyról a barátról akarok megemlékezni. Negyven éven át a legbensőbb viszony fűzött hozzá s büszke vagyok, hogy barátságával megtisztelt. Megismertem lelkének finomságát, jóságát. Igazi nagy ember volt, aki nem fitogtatta tudását, nem nézte le fölénnyel a kisebbet, hanem hozzá simult, buzdított, tanított, segített mindenkire, akiben a munka szeretetét, az alkotmánygyárat látta. Hazáját izzóan szerette, s mint a Területvédő Liga elnöke, fennen hirdette itthon és a külföld előtt, hova nagy összeköttetései révén szava eljutott, hogy a magyar öserő, melyet hatalmas földrajzi tényezők támogatnak, legyőzhetetlen, s Szent István ezeréves birodalmát aléltóságából felfogja támasztani. Nagy-Magyarország gondolatáért évtizedeken át folytatott küzdelmében mindig mellettem állt, buzdított, lelkesített, támogattott. Logyen áldott emléke! Sírjára őszinte baráti nagyrabecsülésem és szeretetem fűz nefelejtis-koszorút.

1920 július 10.-én hunyt el Czirbusz Géza dr., a budapesti tud. egyetemen a földrajz nyilvános rendes tanára, régebben Közleményeinknek szorgalmas munkatársa.

1920-ban veszítettük el Wodianer Arthurt is, választmányunknak éveken át buzgó, áldozatkész tagját, aki a „Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára“-nak kiadása körül is segítségünkre volt.

1921. 1921 május 12.-én tartott közgyűlésünkön Cholnoky Jenő elnöki megnyitójában a következőket jelöli meg a Magyar Földrajzi Társaság legközelebbi feladatául:

Először is Magyarország megcsönkített maradványait alapos tudományos tanulmányozás alá kell vennünk. Erre meg van két jól organizált szervezetünk, egyik a Balaton-Bizottság, a másik az Alföldi Bizottság. Az előbbi a Dunántúlt, az utóbbi az Alföldet vette munkaprogramjába, s így majdnem az egész megmaradt hazai tanulmányozására kész szervezetünk van.

Második feladatunk a magyar tudományos tanulmányokat, legyenek azok akár hazánkra vonatkozók, akár pedig általános érdekűek, a külföld előtt ismertté kell tennünk. Minél több, minél bővebb idegen nyelvű publikációra van tehát szükségünk, hogy mi is élénk részt vegyünk a világ tudományos mozgalmában. Azonkívül hangos szóval kell követelnünk kormányunktól, hogy a mulasztottakat siető lépésben pótolni, Magyarországot a világ minden részében behatóan ismertetni, legfontosabb feladatai közé sorozza.

Az 1921. év földrajzi hírei közé tartozik, hogy *ifj. Lóczy Lajos* dr., társaságunk választmányának tagja Jávába utazott kutató útra.

Fülöp Szász Coburg-Gotha hercege, a Magyar Földrajzi Társaságnak 1890 óta védnöke, összeomlásunk nagy katasztrófájának idejében elhunyt. Csak későn értesültünk a súlyos veszteségről. Cholnoky Jenő dr. elnökünk Közleményeink 1921 8—10. füzetében kegyeletos szavakkal emlékezett meg boldogult védnökünk érdemekben gazdag múltjáról,

földrajzi vonatkozású működéséről s társaságunk iránt tanúsított jóakaratáról.

1919—21. Társaságunk félszázados fennállásának történetében külön fejezetet kíván a Magyar Földrajzi Társaságnak a Békekötés alkalmával viselt szerepe.

Magyarország ezer éves múltjának legmegrendítőbb katasztrófája a Trianoni Béke. Mohi, Mohács messze mögötte maradnak! Századokon át védőbástyája voltunk a Nyugatnak, a mostani háborút sem mi kezdtük s annak véres hullámai között is nemesen viselkedő ellenfelek voltunk. De az antant mindezt nem méltányolta, s a trianoni békeszerződésekben a legsúlyosabb csapást mérte nemzetünkre.

A Magyar Földrajzi Társaság volt az első, amely fölemelte szavát hazánk integritása érdekében. Már 1918-ban a Földrajzi Közleményekben megjelent, fentebb említett „Szózatunk“ három nyelven szerte ment a világban s nagy hatást keltett.

A béketárgyalások vezetésében oroszlanrész jutott gróf Teleki Pál főtitkárunknak, akinek e téren kifejtett szervező munkája a világirodalomban is maradandó értéket jelent. Az általa népsűrűségi alapon szerkesztett „Magyarország Néprajzi Térképe“, a világszerte ismertté vált „Carte rouge“, meglepően bizonyítja a magyarság túlsúlyát országunkban.

Hatalmas, négykötetre terjedő mű az, amely az igazságtalan, ránk kényszerített békeszerződés ellen védi igazunkat. Közvetlenül ugyan nem volt eredménye, mert hazánkat mégis széttagolták, de könyv alakban a világ minden része felé szétküldetett s a közvélemény felénk való fordulásának egyik legfontosabb tényezője volt.

Különösen nagy hatású volt Cholnoky Jenő dr. elnökünknek „Az új Magyar Határ Bírálata“ címen külön is több nyelven megjelent memoranduma, mert ez sok ezer példányban került a világ közvéleménye elé s az intéző tényezők kezébe. Ma már bátran mondhatjuk, hogy a nagy nemzetek politikánsai közül azok, akik a békeszerződés megkötésében nem voltak részesek, nyíltan csatlakoznak igazunkhoz, akiket pedig a háború alatt létrejött szerződések kötnek, azok ma még nyíltan nem vallják be, de tudjuk, hogy már másképp éreznek.

A következőkben megörökítjük védekezésünknek földrajzi, illetve tudományos anyagát, s megemlékezünk azokról, akik annak feldolgozásában részt vettek.

A béketárgyalásokkal kapcsolatban megjelent geográfiai művek és térképek jegyzéke:

A) Művek, diplomáciai jegyzékek.

Lexikon locorum populorum 1773. Eredeti összeírás alapján összeállította Baranyai Béla és Illés József dr.

Teleki Pál: Magyarország határaitól, (Béketárgyalások XXII. sz. jegyzéke).

Cholnoky Jenő: Magyarország földrajzi egysége. (Béketárgyalások XXII. sz. jegyz. 1. sz. mell.)

Külön kötetekre megy azoknak az emlékiratoknak és mellékleteknek a sora, amelyekben az Erdélyhez, Felvidékhez, Délmagyarországhoz, Nyugat-

Magyarországhoz való néprajzi, történelmi és gazdasági jogainkat bizonyítottuk a békekonferencia előtt. Ezekben a munkálatokban az ország minden számottevő geográfusa résztvett. A békeelőkészítés geográfiai munkálatait Teleki Pállal az élükön Cholnoky Jenő és Fodor Ferenc vezették a központban, de munkájukban résztvett Kogutowicz Károly, Bátky Zsigmond, Győrffy István, Kemény György stb. Nem lehet megfedelkezni azokról a földrajzilag rendkívül becses statisztikai összeállításokról, amelyeket Kovács Alajos vezetése alatt a statisztikai hivatal bocsátott a békedelegáció rendelkezésére,

B) Térképek, kartogrammok.

Bátky—Kogutowicz—Pécsi: Magyarország néprajzi térképe (1:300.000.)

Teleki Pál gróf: Magyarország néprajzi térképe (1:1.000.000.)

Kogutowicz Károly: Magyarország néprajzi térképe (1:1.000.000.)

Fodor—Cholnoky—Teleki: Magyarország gazdaságföldrajzi térképe,

Teleki—Fodor: Hat néprajzi térkép az erdélyi oláh kérdéshez.

Győrffy—Veres: A moldvai csángók néprajzi térképe.

Fodor: A magyar országgyűlési képviselőválasztó kerületek térképe.

Fodor: Grafikonok Magyarország és az Alföld terméseredményeinek összehasonlítására. (1863—1915.)

Teleki Pál: Magyarország 5000 lakosnál népesebb városainak és községeinek nemzetiségi viszonyai grafikonokban.

Fodor: Eiume, grafikon-gyűjtemény Fiume kereskedelmi forgalmáról.

Kandó—Vicián: Magyarország vizierő-térképe.

A béketárgyalás nagy munkáját is magyar geográfusok rendezték sajtó alá. A nagy, négykötetes mű Cholnoky Jenő szerkesztésében: „A Magyar Béketárgyalások“ címen jelent meg, a IV. térkép. kötetét pedig Fodor Ferenc rendezte a sajtó alá.

És most nézzük, hogy a trianoni békeszerződés mivé tette a nagy Magyar Birodalmat?

	A trianoni békeszerződés	
	e l ő t t	u t á n
A Magyar Birodalom területe Horvátországgal és Fiumével	325.411 km ²	—
A tulajdonképeni Magyarország területe	282.870 km ²	91.114 km ²
A vármegyék száma Horvátországgal és Fiumével	71	—
A vármegyék száma Horvátország és Fiume nélkül	63	32, ebből 22 csonka
A lakosság száma Horvátországgal és Fiumével	20,886.487	—
A lakosság száma Horvátország és Fiume nélkül	18,264.533	8,004.000

Szomorú számok ezek, de bizunk benne, hogy nem állandóak. A geografiailag egységes Magyarországot, ezeréves történelemmel összeforrott népeit, orszákkal szőttépní a józanésszel ellenkező képtelenség. Az elszakított darabok és tömegok a régi törzshöz, a régi egyéghoz visszahelyezkedni törokednek s obbeli mozgásukat és vágyódásukat a világ semmiféle hatalma megakadályozni nem tudja.

1872—1922. Társaságunk félszázados multjának határkövénel megállva, Klio kérdőleg néz reánk — valljon mit írjon be a Magyar Földrajzi Társaságról a történelem könyvébe? Missziójának, alapszabályszerű feladatának megfelelt-e?

Alapszabályaink szerint a Társaság célja hazánk földrajzi kutatása és ismertetése, valamint az egyetemes földrajzi tudomány művelése és a földrajzi ismeretek terjesztése. E célhoz három irányban folytatott munkával juthatunk el, s o hármás irány: a földrajz szakszerű, tudományos művelése, a földrajz tanításának fejlesztése s a földrajz népszerűsítése.

A földrajz szakszerű tudományos művelésében nyomon követtük a földrajzi tudomány fejlődésének, irányváltozásának, átalakulásának minden mozzanatát. A jobbnak, az igazabbnak látszót elfogadtuk, s bekapcsolódtunk a külföld nagy úttörőinek munkájába. Tudjuk, hogy Németországban a Ritter-féle történeti és teleologikus iskola helyet adott a Peschel-Richthofen-féle természettudományos világszemlélet által megalapozott oknyomozó iskolának. Ezt nálunk Lóczy és Cholnoky honosították meg egyetemi előadásaikban, s ebbon a természettudományi iskolában nevelődött fel a magyar geográfusok újabb nemzedéke.

Társaságunk tudományos működésének eredménye ott van a Balaton-Bizottság és az Alföldi-Bizottság munkájában és kiadmányaiban, Lóczy, Cholnoky, Teleki, Prinz s többi tudósaink könyveiben.

A földrajz tanításának terén, bár közel négy évtizedes szakadatlan munkánknek nincs is meg a teljes sikere, mégis nem lényegtelen eredményeket értünk el.

Az 1920 nyarán a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet adott ki, amelyben a földrajznak újabb teret biztosított. A gimnázium III., a reál IV. és a felső leányisk. V. osztályába behozta az anthropogeografiát, mint új tantárgyat. A gimnázium és reál IV. osztályában pedig egy heti órával Magyarország polit. és gazd. leírása lett kötelezővé, amivel a tanárság régi óhaja teljesült, hogy a középiskolát a IV.-ből elhagyó növendék Magyarország ismeretével válják meg az iskolától. Ugyanezen rendelet szerint a gimnázium és reál VII. osztályában a történelem befejezése után, de legkésőbb márciustól kezdődőleg heti 3 órában kell tanítani Magyarországot polit. és gazdasági alapon a statisztikal adatok és grafikonok alkalmazásával. Végül meghagyja a rendelet, hogy a III., IV., VII. osztályban a katonai térképek gyakorlati ismeretére alkalom adassék.

A felsőkereskedelmi iskolák 1920—21. tanévben életbe lépett új tanterve felöleli mindazokat a követelményeket, melyeket a modern pedagógia a gazdasági irányú földrajzoktatástól megkíván. A földrajz

mind a négy évfolyamában szerepel, heti 2—2 órával s a tananyag felöleli az általános és leíró gazdasági földrajz egész anyagát. A legmodernebb és a legmagasabb fokú földrajzoktatással — ez idő szerint — átt találkozzunk.

Az egyetemen is folyton magasabb tért követeltünk a földrajznak. Sajnos, azt még nem értük el, hogy egyetemünkön a földrajznak több tanszéke legyen. A gazdasági földrajz azonban — melynek fontosságát mindig hangsúlyoztuk — már helyet foglal felső oktatásunkban. A budapesti Egyetemi Közgazdaságtudományi Karnak van gazdaságföldrajzi tanszéke, s a kolozsvári egyetemnek van két magántanára a gazdaságföldrajzból képezésre.

1921 tavaszán társaságunkban *Vargha* György dr. szakfelügyelő elnöklésével Didaktikai Szakosztály létesült, amely nagy látogatottságnak örvend.

A földrajz népszerűsítése legkedvesebb feladataink közé tartozott. Folyóiratunk népszerűbb cikkei, a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára, nyilvános felolvasásaink, vándorgyűléseink és hímeyes külföldi kutatók meghívása voltak eszközeink. Szereplésük mindenkor valóságos ünnepe volt a tudománynak, társaságunknak s a nagy közönségnek.

Társaságunk népszerűségét legszebben mutatja, hogy megalakulásakor 250, huszonöt év után 598 tagja volt s ma 1500-ra tehető tagjainak száma.

Beszámolómnk végére értem. Megfelelt-e a Magyar Földrajzi Társaság az elmúlt félszázad alatt minden irányban feladatának, teljesítette-e misszióját? — Társaságunk elmondott vázlatos története adja meg rá a választ. Egy kétségtelen, hogy aki részese volt a munkának, az a legjobb akaráttal igyekezett kötelességét teljesíteni. S jártunk legyen a tudomány magas régióiban avagy a népszerűsítés hasznos munkáját végeztük: mindig izzó magyar érzés hevítette keblünket, s a tudomány fegyvereivel siettünk a magyarság igazának megvédésére.

S most a múltból tekintünk a jövőbe!

A régiiek, az alapítók és a következő generációbeliek egymásután eltávoznak — elvégezték munkájukat. Jön az új nemzedék! Mi öregek, akik a fiatalok sorában még ott ülünk, örömmel látjuk, hogy milyen nemes, magasrátörő ambícióval, fáradhatalan buzgalommal végzik az „új” geográfusok dolgaikat. Érziük, hogy rájuk nemcsak a tudós feladata, hanem a hazafi kötelessége is vár. Földre sujtott nemzetünket csak hatalmas magyar kultúra emelheti fel ismét. Álljatok munkásai közé! Tanuljatok, küzdjétek, hogy győzzetek! Tíz év múlva, amikor társaságunk 60 éves fennállását ünnepli majd meg, Nagy-Magyarország bércein és tengerén lengjen ismét a nemzeti színű zászló, — s a jubileumi közgyűlésen az elnök jelenthesse, hogy a Magyar Földrajzi Társaság az elmúlt tíz év alatt is teljesítette kötelességét. Fejlesztette a földrajzi tudományt, s egész gárdájával és fogyerzetével részt vett a Magyar Haza feltámasztásában. Ugy legyen!

Magyar Földrajzi Társaság kiadványai:

FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA.

Szorkesztí: Cholnoky Jenő dr.

	K
I. CHUN-SZILÁDY: Mélytengerek világa	160
CHOLNOKY: A sárkányok országából	200
FESTETICH: Emberevők között	160
GUBÁNYI: Öt év Mandzsuriában	280
— Ausztrália	100
HEDIN SVEN: Ázsia sivatagjain keresztül	200
— Ázsia szívében I.	
— Ázsia szívében II.	280
— Transzhimalája	220
LÓCZY: A mennyei birodalom	280
SCOTT: Angolok a déli sarkvidéken	160
STEIN: Homokba temetett városok	160
STEINEN: Közép-Brazília természeti népei	160
SZAVÓJAI LAJOS AMADE abruzzói kir. herceg:	
Az Észak csillaga I.	
Az Észak csillaga II.	280
WADDEL: A rejtelmes Lhassza	160

A Földrajzi Társaság tagjai 25% kedvezményben részesülnek.

Megrendelhetők a FRANKLIN-TÁRSULATNÁL Budapesten, IV.,
Egyetem-utca 4 és bármely könyvkereskedésben.

II. A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei.

Ára tagoknak 1350

III. LÓCZY LAJOS Dr.: A Balaton földrajzi és társadalmi

állapotainak leírása. Ára tagoknak.. . . . 150

IV. „Földrajzi Közlemények“ c. folyóirat régebbi évfolyamaiból

a még meglévők évfolyamonként 50 K-ért, 1—1 füzet 5 K-ért
kaphatók.

A II., III. és IV. pontban felsorolt kiadványok megrendelhetők a tit-
kárságnál, VIII., Sándor-u. 8, vagy az Egyetem Földrajzi Intézetben
(Múzeum-körút 6—8.).

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG

tisztikara és választmánya az 1921. évi közgyűlés után.

TISZTELETBELI ELNÖKÖK:

Dr. ERŐDI H. BÉLA
udv. tanácsos, ny. főigazgató.

Dr. HAVASS REZSŐ
udv. tanácsos.

ELNÖK:
CHOLNOKY JENŐ dr.
egyetemi tanár.

ALELNÖKÖK:

Jordán Károly dr.,

Prinz Gyula dr.,
egyetemi tanár.

Thirring Gusztáv dr.
a főv. Stat. Hiv. igazgatója.

FŐTITKÁR:
gróf Teleki Pál dr.,
egyetemi tanár.

TITKÁR:
Harmos Eleonora dr.
egyetemi tanársegéd.

PÉNZTÁROS:
Marczell György
meteor. intézeti adjunktus.

KÖNYVTÁROS:
Dubovitz István
főgimnáziumi tanár.

Választmányi tagok:

- Bátky Zsigmond dr.,**
muzeumi osztályigazgató.
- Bezdek József dr.,**
főgimn. igazgató.
- Erődi Kálmán dr.,**
főv. leánygimn. igazg.
- Fest Aladár,**
kir. tanácsos, főigazgató.
- Fodor Ferenc dr.,**
egyet. m. tanár.
- Gonda Béla,**
ny. min. tanácsos, a Magyar Adria
Egyesület elnöke.
- Győrffy István dr.,**
muzeumi ig., tanár
- Halász Gyula.**
- Hosvay Lajos dr.,**
ny. államtitkár, műegyetemi tanár.
- Kemény György dr.,**
muzeumi ör.
- Kogutowicz Károly dr.,**
polgárlisk. tanárképző főisk. tanár.
- Kogutowicz Lajos,**
százados.
- Kőrösi Albin,**
főgimn. tanár.
- Lasz Samu dr.,**
ny. főgimn. igazgató.
- Littke Aurél dr.,**
a polgárlisk. tanárk. főisk. tanára.
- Makay Béla dr.,**
h. államtitkár.
- Marczell György,**
meteor. intézeti adjunktus.
- Nopcsa Ferenc báró, dr.**
- Papp Károlyné Balogh Margit dr.,**
leánygimnáziumi tanár.
- Pécsi Albert dr.,**
f. keresk. isk. tanár.
- Pompéry Elemér dr.,**
min. tanácsos, szabadalmi bíró.
- Réthly Antal dr.,**
meteor. intézeti adjunktus.
- Róha Zsigmond dr.,**
kir. tanácsos, a meteor. intézet
igazgatója.
- Schafarzik Ferenc dr.,**
műegyetemi tanár.
- Schilling Gábor dr.,**
egyet. m. tanár.
- Schréter Zoltán dr.,**
m. kir. főgeológus.
- Steiner Lajos dr.,**
meteor. int. adjunk., egyet. m. tanár.
- Strömpl Gábor dr.,**
egyetemi adjunktus.
- Treitz Péter,**
m. kir. főgeológus.
- Vargha György dr.,**
főgimn. tanár, szakfelügyelő.